

Sosiaalityö katastrofitilanteissa

ANNINA SADEOJA
Tampereen Yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu –tutkielma
Marraskuu 2013

TAMPEREEN YLIOPISTO
Yhteiskunta ja kulttuuritieteiden yksikkö

SADEOJA, ANNINA: Sosiaalityö katastrofitilanteissa
Pro gradu-tutkielma, 62 s.
Sosiaalityö
Ohjaaja: Hannele Forsberg
Marraskuu 2013

Tutkimukseni käsittelee katastrofitilanteissa tapahtuvaa sosiaalityötä sosiaalityön asiantuntijuuden kautta. Lähdän tutkimuksessani määrittelemään katastrofisosiaalityötä tarkastelemalla sitä asiantuntijuuden kautta. Tutkimukseni aineistona on tieteellisiä artikkeleita ja viranomaisohjeita tai raportteja Suomesta, Isosta-Britanniasta ja Israelista. Tutkimukseni teoreettinen viitekehys koostuu ajatuksesta, että niin sosiaalityö kuin katastrofisosiaalityökin on sosiaalisesti rakentunutta.

Analyysissäni nousi esille neljä erilaista asiantuntijuuden kategoriaan, joiden kautta pyrin määrittelemään mitä katastrofisosiaalityö on. Nämä kategoriat ovat sosiaalityön tehtävät, sosiaalityön rooli moniammatillisessa yhteistyössä, työntekijän suhde asiakkaaseen, koulutus, arvostus ja ammatti-identiteetti. Sosiaalityön tehtävät katastrofitilanteissa olivat moninaiset ja jokaisessa, erityisesti Israelissa ja Isossa-Britanniassa hyvin samankaltaiset. Katastrofisosiaalityö sosiaalityön tehtävien kautta tarkasteltuna pitää sisällään psykososiaalisen tuen antamista uhreille ja heidän omaisilleen, evakointeihin osallistumista ja niiden järjestämistä, uhrien ja heidän omaisten taloudellisen tilanteen selvittämistä, ruoka- ja vaatehuollosta huolehtimista ja uhrintunnistusprosessiin osallistumista. Suomalaisessa aineistossa katastrofisosiaalityö näyttäytyi ohuempana kuin israelilaisessa tai brittiläisessä aineistossa.

Suomalaisen sosiaalityön kehittäminen katastrofi- ja suuronnettomuustilanteissa vaatii sosiaalityön koulutuksen tarkastelua sekä sosiaalityöntekijöiden omaa aktiivisuutta katastrofitutkimuksen tuottamisessa sosiaalityön näkökulmasta. Suomalainen tutkimus aiheesta on tällä hetkellä hyvin vähäistä. Sosiaalityöntekijöiden on myös osallistuttava aktiivisesti katastrofityötä koskevaan keskusteluun.

UNIVERSITY OF TAMPERE
School of Social Sciences and Humanities

SADEOJA, ANNINA : Social work in situations of disaster
Masters Thesis, 62 pages
Social Work
Supervisor: Hannele Forsberg
November 2013

In this masters thesis I am defining social work in situations of disaster. I am analysing social work done in situations of disaster through social work expertise. As research material I have used scientific articles, books, official instructions and reports from Finland, Great Britain and Israel. The theoretical frame of reference in this thesis is the idea that social work and social work in situations of disaster are both results of social construction.

There came up four different categories of expertise through which I am trying to define social work in the situations of disaster. These categories were the tasks of social work, the role of social work in multiprofessional work, the relationship with clients and social workers and education, professional identity and prestige of the profession. Social work had many tasks in disaster situations and the tasks were very similar in both Israel and Great Britain. Social work in disaster situations consists of giving psychosocial aid to the victims and their relatives, taking part in evacuations, giving financial aid to the victims, providing victims with food and clothes and taking part to the victim identification process. Social workers in disaster situations seemd to have more tasks in Israel and Great Britain than in Finland.

Finnish social work education needs to be looked at if we want to develop social work expertise in disaster situations in Finland. Social work research in the area is also needed and Finnish social workers need to take part to the discussion regarding work in disaster situations.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 SOSIAALITYÖN JA KATASTROFITYÖN SOSIAALINEN RAKENTUMINEN	5
3 SOSIAALITYÖ SUOMESSA, ISOSSA-BRITANNIASSA JA ISRAELISSA	10
3.1 SUOMI.....	10
3.2 ISO-BRITANNIA	13
3.3 ISRAEL.....	15
4 KATASTROFIT JA KATASTROFIEN UHRIT	17
4.1. KATASTROFIEN MÄÄRITTELYÄ.....	17
4.2 HAAVOITTUVUUS.....	20
4.3 UHRIT	21
5 TUTKIMUKSEN TOTETUS JA AINEISTON KUVAILU	22
5.1. TUTKIMUSKYSYMYS JA ANALYYSI.....	22
5.1.1. <i>Kategoria-analyysi</i>	22
5.1.2 <i>Sosiaalityön asiantuntijuus</i>	23
5.2 AINEISTON KUVAUS JA ANALYYSIN TOTEUTTAMINEN.....	24
6 KATASTROFISOSIAALITYÖ ASiantuntijuuden kautta katsottuna.....	27
6.1 SOSIAALITYÖN TEHTÄVÄT.....	27
6.2 SOSIAALITYÖN ROOLI MONIAMMATILLISESSA YHTEISTYÖSSÄ.....	36
6.3 SOSIAALITYÖNTEKIJÄN JA ASIAKKAAN SUHDE.....	42
6.4 KOULUTUS, ARVOSTUS JA AMMATTI-IDENTITEETTI	47
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO	50
LÄHTEET	57
LIITEET	63
LIITE 1: TUTKIMUSAINESTO	63

1 JOHDANTO

Erilaiset kriisit ja katastrofit ovat olleet osa ihmisten elämää aina siitä lähtien kun olemme ryhtyneet muodostamaan laumoja ja yhteisöjä. Niiden vaikutukset tulevat koko ajan näkyvämmiksi ja perinteisten luonnonkatastrofien ja eri ryhmien välisten konfliktien lisäksi uusia mahdollisia katastrofin aiheuttajia tulee lisää. Jonkinlaisen katastrofin osuminen omalle kohdalle on aina vain todennäköisempää. Vanhimmat katastrofeiksi mielletävät tapahtumat elävät legendoissa ja myyteissä, uskonnollisissa kertomuksissa ja kansanlauluissa. Tarina suuresta tulvasta löytyy monista eri kulttuureista. Yhteiskuntien kehittymisen myötä syntyy koko ajan uusia uhkia ja vaaroja, mutta vanhat eivät kuitenkaan ole väistyneet. Luonnonkatastrofit ovat saaneet rinnalleen kemiallisia ja biologisia katastrofeja ja uutena uhkana ovat myös mahdolliset ydinkatastrofit. (Quarantelli, Lagadec & Boin 2007, 17.)

Katastrofitutkimus alkoi yleistyä toisen maailmansodan jälkeen. Tuolloin tutkittiin Euroopan ja Japanin pommitettuja kaupunkeja. Eurooppalainen tutkimus oli systemaattista ja keskittyi fyysisten tuhojen tutkimisen lisäksi ihmisten reaktioiden tutkimiseen. Vuosina 1951 ja 1952 Chicagossa tehtiin sarja tutkimuksia, jossa käytiin läpi kahdeksan eri katastrofia, joista suurin osa oli lento-onnettomuuksia. (Perry 2007, 5.)

Katastrofin vaikutukset ovat hyvin erilaisia riippuen yhteisöstä, johon se kohdistuu. Yhteisöstä ja yhteiskunnasta riippumatta yhteistä on se, että eniten kärsivät jo valmiiksi heikommassa asemassa olevat. Sukupuoli, rotu tai yhteiskunnallinen asema vaikuttavat ihmisten kykyyn selviytyä katastrofeista ja kriiseistä. Ne vaikuttavat myös siihen, kuinka voimakkaasti itse katastrofi kulloiseenkin ihmisryhmään iskee. Katastrofit aiheuttavat myös suuren määrän inhimillistä hätää ja surua. Katastrofin tapahduttua alkaa välittömästi loukkaantuneiden etsiminen ja vieminen hoitoon. Terveystieteiden ammattilaisilla samoin kuin poliisilla ja pelastuslaitoksella on selkeä tehtävä uhrien

fyysisten vammojen hoidossa ja tilanteen turvaamisessa. Fyysisten vammojen hoidon lisäksi tarvitsevat katastrofin uhrin ja heidän omaisensa myös muuta tukea, kuten kriisiapua, hätämajoitusta, ruoka-apua ja taloudellista tukea.

Käytän työssäni sanaa katastrofi kuvaamaan tilannetta, joka vaatii useita kuolonuhreja tai tapahtuman johdosta moni loukkaantuu. Suomalaisessa kielenkäytössä puhutaan usein suuronnettomuuksista ja katastrofi- sanaa käytetään hyvin säästeliäästi. Englanninkielisessä maailmassa sanaa disaster käytetään kuvaamaan tapahtumia, jotka suomalaisessa kielenkäytössä voitaisiin nimetä joko suuronnettomuudeksi tai katastrofiksi. Sanan disaster rinnalla käytetään välillä myös sanaa catastrophe, mutta disaster on yleisemmässä käytössä.

Suomalainen sosiaalityö ei ole kovinkaan paljon näkynyt Suomessa tapahtuneiden katastrofien jälkeisessä keskustelussa. Uhreille ja heidän omaisilleen järjestettävää psykososiaalista tukea kommentoi suomalaisessa mediassa lähes aina psykologit, poliisi kertoo omista tehtävistään ja pelastuslaitos omistaan. Yleensä kommentoimassa on myös se ministeri, jonka hallinnonalaan tapahtuma jollain tavalla koskettaa. Suomalainen psykososiaalisen tuen järjestämisen ajatusmaailma ammentaa katastrofipsykologiasta.

Suomessa on tutkittu jokin verran niin arki- kuin suuronnettomuuksiin liittyvää psykososiaalista tukea ja myös eri viranomaisten toimintaa suuronnettomuustilanteissa. Tämä tutkimus on koskenut joko psykologeja, terveydenhuollon henkilökuntaa tai esimerkiksi ensihoitajia. Nämä tutkimukset ovat usein ammattikorkeakouluissa valmistuneita opinnäytetöitä. Tuula Minkkinen (1999) ja Eija Palosaari (1999) tutkivat Estonian onnettomuutta ja mukaan olleiden uhrien avuntarvetta psykologian väitöskirjoissaan. Jokelan ja Kauhajoen kouluampumisia on tutkittu viestinnän, sosiologian ja nuorisotutkimuksen näkökulmista (mm. Hakala 2009; Oksanen, Räsänen, Nurmi, Lindström 2010; Kiilakoski & Oksanen 2011; Nurmi, Räsänen, Oksanen 2012.) Sosiaalityön tutkimusta, jossa käsiteltäisiin sosiaalityötä katastrofi- ja suuronnettomuustilanteissa ei juurikaan ole. Sandra Öhman valmistelee aiheesta

väitöskirjaa Helsingin yliopistoon.

Lähden tutkimuksessani määrittelemään katastrofisosiaalityötä tarkastelemalla sitä asiantuntijuuden kautta. Tutkimukseni aineistona on tieteellisiä artikkeleita ja viranomaisohjeita tai raportteja Suomesta, Isosta-Britanniasta ja Israelista. Tutkimukseni teoreettinen viitekehys koostuu ajatuksesta, että niin sosiaalityö kuin katastrofisosiaalityökin on sosiaalisesti rakentunutta.

Tutkimukseni toisessa luvussa käyn läpi todellisuuden vuorovaikutuksellista rakentumista sosiaalisen konstruktionismien ajatuksen kautta. Kolmannessa luvussa käsittelen sosiaalityön asemaa suomalaisessa, brittiläisessä ja israelilaisessa yhteiskunnassa. Kiinnitin huomiota israelilaiseen katastrofisosiaalityötä käsittelevään tutkimukseen ja sen laajuuteen etsiessäni tietoa kandidaatintutkielmaan varten. Israelilainen yhteiskunta eroaa suomalaisesta paljon, joten halusin tutkimukseeni mukaan toisen eurooppalaisen valtion. Pohdin eri vaihtoehtoja ja päädyin valitsemaan aineistoksi brittiläistä tutkimusta. Tämä siksi, että Isossa-Britanniassa on pitkä historia poliittisesta väkivallasta kuten Israelissakin, mutta yhteiskunta ja kulttuuri ovat lähempänä suomalaista. Neljännessä luvussa keskityn katastrofin ja sen uhrien määrittelyyn ja viidennessä luvussa esittelen aineistoni ja kerron analyysini toteuttamista. Kuudes luku sisältää analyysin ja seitsemännessä luvussa esitän johtopäätökset.

Kiinnostuin sosiaalityön roolista katastrofitilanteissa tehtyäni nyt seitsemän vuotta oman työni ohessa keikkatyötä Vantaan sosiaali- ja kriisipäivystyksessä kriisityöntekijänä. Vantaan sosiaali- ja kriisipäivystys on ollut mukana usean Suomea koskettaneen suuronnettomuuden jälkeisessä auttamistyössä ja onnettomuudet ovat olleet siellä myös keskusteluissa läsnä. Vantaalla on Suomen vilkkain lentokenttä, joten siellä on myös kiinnitetty erityistä huomiota onnettomuuden mahdollisuuteen lentokentällä. Näitä tilanteita harjoitellaan säännöllisesti. Vantaan sosiaali- ja

kriisipäivystys on varautunut antamaan pyynnöstä apua muille kunnille psykososiaalisen tuen järjestämisessä suuronnettomuus- tai katastrofitilanteen jälkeen.

2 SOSIAALITYÖN JA KATASTROFITYÖN SOSIAALINEN RAKENTUMINEN

Käsittelen tässä luvussa todellisuuden että sosiaalityön vuorovaikutuksellista rakentumista. Ihmiskunnalla on ollut kautta aikojen tarve luoda maailmasta ymmärrys, jonka kautta on mahdollista järkeistää erilaisia tapahtumia. Todellisuutta voi järkeistää monella eri tavalla ja tavat ovat osin sidoksissa ympäröivään yhteiskuntaan ja kulttuurisiin konteksteihin. Olen valinnut tässä tutkimuksessa ympäröivän maailman selittäjäksi sosiaalisen konstruktionismin.

Sosiaalisen konstruktionismin juuret löytyvät amerikkalaisesta sosiologiasta ja postmodernismista. Georg Herbert Mead esitteli symboliseksi interaktionismiksi kutsumansa näkemyksen 1930-luvulla. Symbolisen interaktionismin keskeisen ajatuksen mukaan ihmiset rakentavat identiteettinsä jokapäiväisessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. 1950- ja 60-luvuilla etnometodologit pyrkivät ymmärtämään, miten ihmiset rakentavat jokapäiväistä maailmaansa. (Burr 1995 9-10).

Sosiaalisen konstruktionismin taustaoletukset tulevat postmodernista ajattelusta. Postmodernistinen ajattelu on lähtöisin taiteesta ja kulttuurin tutkimuksen piiristä ja sen tarkoituksena oli toimia vastavoimana modernismille. Valistuksen ajan myötä syntyneet poliittiset, taloudelliset ja sosiaaliset systeemit vanhoivat järjen nimeen ja tieteellisen tiedon mahdollisuuteen tarjota totuudenmukaisia vastauksia. Postmodernismi kyseenalaistaa yhden oikean totuuden mahdollisuuden samoin kuin sen, että on olemassa joitain pysyviä, näkyviä tai piilossa olevia muuttumattomia sosiaalisia rakenteita. Postmodernismi hylkää myös ajatuksen suurista teorioista tai metanarratiiveista, joiden kautta maailman ymmärtäminen on mahdollista. (Burr 1995, 12-14; Parton & O'Byrne 2000, 19-20.)

Perusajatuksiin kuuluu todellisuuden rakentuminen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Tavalliset ihmiset tuottavat merkityksellistä elämismaailmaansa jokapäiväisessä toiminnassaan ja ajattelussaan, ja tämän elämismaailman olemassaolo vaatii

pysyäkseen ihmisten ajattelua ja toimintaa. Ihminen hahmottaa jokapäiväisen maailmansa järjestäytyneeksi todellisuudeksi ja tämän järjestyksen ylläpitämiseksi ja hahmottamiseksi ihminen käyttää kieltä. Ihminen pystyy liikkumaan useissa erilaisissa todellisuuksissa, esimerkiksi jokapäiväisen arkielämän ja unimaailman välillä. Hän tietää olevansa unimaailman todellisuudessa yksin, mutta jakavansa arkisen elämämaailman todellisuuden muiden kanssa, vaikka se ei kaikilta osin olekaan samanlainen. (Berger & Luckmann 1994, 29-34.) Bergerin ja Luckmannin tärkeimmät ajatukset liittyvät sisäistämiseen, ulkoistamiseen ja objektivointiin. Ulkoistamme asioita esimerkiksi silloin kun luomme jonkin esineen tai toiminnan. Jos kirjoitamme kirjan, saa tämä esine ja siinä olevat ajatukset oman elämän yhteyssään leviämään lukijalta toiselle. Tästä kirjasta ja sen ideasta on tullut itsenäinen objekti ja osa olemassa olevaa todellisuutta. Tulevat sukupolvet syntyvät maailmaan, jossa tämä idea on jo olemassa, he sisäistävät tämän idean osana vallitsevaa todellisuutta. (Burr 1995, 9.)

Sekä Vivien Burr (1995, 2-5) että Kenneth Gergen (2009, 5-13) toteavat, että sosiaalisen konstruktionismin alla on useita eri näkemyksiä, eikä ole olemassa yhtä ainuttakaan asiaa, joka näistä näkemyksistä yhdistäisi. Molemmat kuitenkin löytävät useampia avainasioita sosiaalisen konstruktionismin ymmärtämiseen. Sosiaalisen konstruktionismin yksi tärkeimmistä ajatuksista on kriittisyys itsestään selviltä vaikuttavista tiedon käsityksistä kohtaan. Ajatus siitä, että havaintomme ovat yhtä todellisuuden kanssa tai että olisi ylipäätään mahdollista löytää positivistisen näkemyksen mukainen kaikille yhteinen todellisuus, on vieras. Gergen puolestaan toteaa, että maailman ymmärtäminen ei vaadi ehdotonta todellisuutta. Jokaiselle esineelle tai asialle on olemassa käytännössä lukematon määrä erilaisia, mahdollisia kuvauksia ja selityksiä.

Todellisuuden tulkinnassa on tärkeää kiinnittää huomiota kulttuurisen ja historiallisen ymmärryksen tärkeyteen. Käytämme maailman jäsentämiseen erilaisia kategorioita, jotka ovat kulttuurisesti ja historiallisesti latautuneita ja tämä tekee ymmärryksestämme suhteellista. Oleellinen asia on ymmärrys tiedosta ja sen sosiaalisesta rakentumisesta. Ihminen rakentaa sosiaalista todellisuutta vuorovaikutuksessa ja hän käyttää tähän

todellisuuden rakentamiseen kieltä. Se, miten me kuvaamme ja tulkitsemme maailmaa on myös vuorovaikutuksen tulosta. Burr kiinnittää huomiomme tiedon ja sosiaalisen toiminnan yhteyteen. Tietomme maailmasta muuttuu sosiaalisen toiminnan myötä ja sosiaalinen toiminta ottaessaan mukaan joitain tiedon konstruktioita sulkee samalla toisia pois. Gergen kiinnittää huomiota konstruktioiden käyttökelpoisuuteen. Se, että jokin tietty konstruktio jää elämään vuorovaikutuksessa ja toinen ei, perustuu juuri niiden käyttökelpoisuuteen ja siihen, että kyseisestä kielenkäytön konventiosta on tullut yhteisesti sovittu osa sillä hetkellä käynnissä olevaa kielipeliä. (Burr 1995, 2-5; Gergen 2009, 5-10)

Samanaikaisesti kuin selitämme ja kuvailemme ympäristöämme, tulemme luoneeksi tulevaisuutta ja käyttämämme kielen heijastuksilla on oleellinen vaikutus tulevaan hyvinvointimme. Pitääksemme yllä olemassa olevia kulttuurisia traditioita, on meidän pidettävä yllä olemassa olevaa puhetapaamme ja kieltämme. Puhetavan ja käsitteiden muutos muodostaisi suoranaisen uhan tällä hetkellä olemassa oleville instituutioille ja kuitenkin säilyäkseen näiden instituutioiden on myös jatkuvasti muokattava omaa kieltään. Kriittinen refleksiivisyys ajattelutapana auttaa meitä kyseenalaistamaan itsestään selvänä pidettyjä totuuksia ja kiinnittämään huomiota niihin sellaisina kuin ne ovat, traditiona. (Gergen 2009, 11-13)

Todellisuuden vuorovaikutuksellisessa rakentumisessa kielellä on tärkeä merkitys, koska todellisuus hahmottuu nimenomaan kielen avulla. Kielen avulla voimme luoda maailmoja, jotka ovat välittömän havaintomaailmamme ulkopuolella, mutta nämä maailmat ovat myös alttiita erilaisille tulkinnoille (Alasuutari 2007, 28). Kielen ja todellisuuden suhdetta voidaan tarkastella useammalla eri tavalla. Kieli voidaan nähdä ilmiönä, joka on irrallaan todellisuudesta ja sitä itse asiassa käytetään todellisuudesta kertomiseen. Tämä Joseph Gusmanin ikkunalasiteoriaksi nimeämä tulkinta on lähinnä arkipäiväistä ymmärrystä kielestä, vaikka tämä ymmärrys ei rajoitu vain arkipäiväiseen kielenkäyttöön. (Mt. 2007, 84-85).

Toisenlainen käsitys kielestä on Ferdinand de Saussuren näkemys kielestä omana järjestelmänään, jolla ei ole tarkoitetta ulkoisessa maailmassa. Kieli koostuu merkeistä ja niiden suhteista toisiin merkkeihin. Merkit de Saussure on jakanut merkitsijään ja merkittyyneen. Merkitsijä on sana eli äänneyhdistelmä ja merkitty on se käsite, johon tämä äänneyhdistelmä viittaa. Merkityn ja merkitsijän suhde on täysin sattumanvarainen, sanan äänneasusta tai kirjoitetusta merkkijonosta ei voi päätellä sanan merkitystä. Merkitys sanalle löytyy vasta, jos osaamme kyseistä kieltä ja tunnemme käsitteen ennestään. (Alasuutari 2007, 87.) Saussuren näkemys edustaa strukturalista käsitystä kielestä. Postrukturalistisen ajattelun mukaan merkit eivät ole koskaan sovittuja vaan ne ovat väliaikaisia. Jos ajattelemme persoonamme ja identiteettimme rakentuvan kielen kautta, on tällä ajatuksella suuri merkitys ajatuksille henkilökohtaisesta ja sosiaalisesta muutoksesta. Kieli ja ajattelu ovat voimakkaasti sidoksissa toisiinsa ja kieli muokkaa ajatteluamme ja ajattelumme kieltä. Tämä tarjoaa meille kategoriasysteemin, jonka kautta jaottelemme kokemuksiamme ja luomme niille merkityksiä. (Burr 1995, 39-44.)

Sosiaalityön olemuksesta ja siitä, mitä se on, on lukuisia erilaisia näkemyksiä. Sosiaalityötä ei ole olemassa muuttumattomana todellisuutena vaan toiminnan kautta syntyvinä ideoina ja sosiaalityöntekijöiden päivittäin tekemä työ luo sosiaalityön todellisuutta ja määrittää sitä, mitä sosiaalityö on. Sosiaalityö rakentuu myös asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutuksessa ja tässä vuorovaikutussuhteessa sosiaalityötä voidaan määritellä uudelleen. (Payne 2005, 7.; Juhila 2006.) Sosiaalityön identiteetti on rakentunut historiallisissa, poliittisissa ja taloudellisissa konteksteissa ja se heijastaa yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia. Koska sosiaalityö on sosiaalisesti rakentunutta, voidaan se myös muotoilla uudelleen. (Payne & Askeland 2008, 80.)

Katastrofitilanteissa tehtävää työtä voidaan tarkastella myös sosiaalisen konstruktionismin ajatusten kautta samoin kuin sosiaalityötäkin. Samalla tavoin kuin sosiaalityö, rakentuu katastrofitilanteissa tehtävä työ vuorovaikutuksessa niin toisten

ammattilaisten kuin asiakkaidenkin kanssa. Katastrofityöllä on sosiaalityön tavoin juuret niin historiallisissa kuin taloudellisissa ja poliittisissa konteksteissa ja katastrofityötä on myös mahdollista määritellä uudelleen.

3 SOSIAALITYÖ SUOMESSA, ISOSSA-BRITANNIASSA JA ISRAELISSA

Sosiaalityössä on myös aina heijastumia siitä sosiaalipoliittisesta järjestelmästä, jossa sitä tehdään ja sosiaalityö näyttäytyy jossain määrin erilaisena erilaisissa yhteiskunnissa. Koska tarkastelen tutkielmassani eri maissa tehtyä yhtä sosiaalityön muotoa, on myös syytä luoda katsaus sosiaalityön paikkaan näissä yhteiskunnissa yleisemminkin.

3.1 Suomi

Suomalaisen sosiaalityön juuret löytyvät 1800-luvun loppupuolelta. Liberalismin ajatukset saavuttivat Suomen ja aatteen kannattajat ryhtyivät pohtimaan sosiaalisia kysymyksiä vuoden 1870 paikkeilla. Erityiseksi kysymykseksi nousi teollisuusväestön ongelmat. (Toikko 2005, 25.) Ongelmista puhuttiin useilla eri nimillä, kuten villiintyneistä lapsista, köyhien huonosta moraalista tai juoppoudesta ja pahantapaisesta elämästä. Sosiaalityöstä ei vielä tuolloin puhuttu ja silloisesta työskentelystä voidaankin käyttää ennemminkin nimitystä sosiaalinen työ. Sosiaalisen työn käsite pitää sisällään työn, jolla pyritään ratkaisemaan arkielämän turvattomuuteen liittyviä ongelmia ja tilanteita. Sosiaalista työtä tehdään sosiaalityön lisäksi myös vapaaehtoistyössä sekä useiden erilaisten ammattinimikkeiden alla. (Satka 1994, 261.)

Työväenkysymykseksi nimetystä ongelmasta käytiin vilkasta keskustelua lehdistössä 1870-luvulla ja keskustelu laajeni vähitellen koskemaan myös muita kuin työväestöä. Huolena oli myös esimerkiksi maaseudun tilattoman väestön ongelmat. Ongelman ratkaisua haettiin niin liberalistisista kuin sosiaalireformistisistakin ajatuksista. Aluksi ratkaisua työväenkysymykseen haettiin työsuojelulainsäädännöstä. Vuoden 1889 asetus teollisuusammateissa olevien työntekijöiden suojelemiseksi kielsi alle 12-vuotiaiden työskentelyn tehdastyössä. Asetus myös rajasi alle 15-vuotiaiden päivittäisen työajan seitsemään ja alle 18-vuotiaiden 14 tuntiin vuorokaudessa. Tämä asetus loi pohjan valtion puuttumiselle työelämään. Vuoden 1907 jälkeen työväenliikkeen poliittinen

valta voimistui ja sosiaaliset kysymykset muuttuivat yhä selvemmin poliittisiksi. (Jaakkola 1994, 91-101.)

Samalla kun ratkottiin lähinnä kaupunkoja koskevaa työväen kysymystä, pohdittiin myös maaseudun tilattoman väestön ongelmia. Tilattoman väestön kurjuutta pidettiin 1880-luvun lopulle saakka heidän omana syynään. Vuoden 1879 vaivaishoitoasetuksessa kunnat velvoitetaan huolehtimaan työkyvyttömistä, mutta työkykyisten auttaminen taas oli harkinnanvaraista. Kuntien täytyi perustaa työlaitos joko yksin tai yhdessä muiden kuntien kanssa. Työlaitosten perustamista kokevassa keskustelussa vedottiin muiden maiden, mm. Englannin, hyviin kokemuksiin vaivaistaloista. Vaivaishoitoasetus ei saavuttanut toivottuja tuloksia ja selvityksen jälkeen esitettiin ehdotus valtiollisten neuvojien ja kaitsijoiden virkojen perustamisesta. Viranhaltioiden tarkoituksena oli auttaa ja ohjeistaa kuntia vaivaishoidon järjestämisessä. Vaivaishoidon tarkastajan virasta tuli vakinainen vuonna 1893. Tämän myötä Suomessa siirryttiin kuntien järjestämään huoltotoimintaan, jota valtio tiukasti ohjasi. (Jaakkola 1994, 107-117.)

Köyhäinhoidossa keskityttiin kansalaissodan jälkeen yhä enemmän lapsiin. Tämä johti naisten siirtymiseen palkalliseen huoltotyöhön, kun perustettiin valtion köyhäinhoidon virkailijoiden toimia. Palkallinen työ toi mukanaan myös koulutusta ja lastenhoitajien koulutus alkoi vuonna 1921. Lastentarhanopettajakoulutus oli alkanut jo aikaisemmin. Lastensuojelututkinto Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa oli mahdollista suorittaa 1920-luvulta alkaen ja 1940-luvulta alkaen huoltotyöntekijän tutkinto. Vuonna 1942 aloitettiin sosiaalihuoltajien koulutus Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa. Samaan aikaan aloitti ruotsinkielinen socionom-koulutus sekä koulutus sairaalan sosiaalityöhön aikoville sairaanhoitajille. Alalla tarvittiin jatkuvasti lisää koulutettua henkilöstöä, enemmän kuin oppilaitoksista valmistui. Ongelmaa ryhdyttiin ratkaisemaan järjestämällä työkokemusta omaaville henkilöille neljän viikon pikakursseja. (Satka 1994, 289-307.)

Suomalaisessa lainsäädännössä oli vallalla huoltotyön ajatus ja sosiaalityöntekijöistä käytettiin nimitystä sosiaalihuoltaja. Käsitteet sosiaalityö ja sosiaalityöntekijä ilmestyivät suomalaiseen kielenkäyttöön sosiaalityön koulutuskomitean mietinnössä vuonna 1972. Tämä käsitteiden muutos aiheutti muutosta myös sosiaalityön ajatuksessa. Sosiaalityö etääntyi kiinteästi työn tekemisen organisaatioon liittyneestä huoltotyöstä ja sosiaalityö muuttui työksi, jota voidaan tehdä hyvin erilaisissa organisaatioissa. (Raunio 2004, 23.) 1990-luvun lamaan asti sosiaalipalvelut olivat hyvin tiukasti ministeriön ja nyt jo lakkautetun sosiaalihuoltokunnan valvonnassa. Laman myötä palveluita ryhdyttiin organisoimaan uudelleen ja kunnat saivat enemmän vapautta palveluiden järjestämiseen kun sosiaalipalveluiden valtion-ohjaus siirtyi kunnille. Lama johti myös taloudellisten resurssien vähenemiseen ja sosiaalipalveluiden järjestämiseen haettiin tukea niin yksityiseltä kuin vapaaehtoiseltakin sektorilta. (Satka 1994, 331.)

Tällä hetkellä sosiaalipalvelut on Suomessa järjestetty osin kunnan omana toimintana, osin yksityisellä sektorilla ja osin kolmannen sektorin kautta. Sosiaalityötä tehdään myös kaikissa näissä. Lainsäädäntö estää kuitenkin sellaisten sosiaalipalveluiden yksityistämisen, jossa käytetään merkittävään julkista valtaa. Tällainen on esimerkiksi lastensuojelu joiltain osin. Toisaalta myös useita lastensuojelun tehtäviä on siirretty yksityisten palveluntuottajien hoidettavaksi. Tällaisia ovat esimerkiksi osa lastensuojelun laitoshoidosta sekä joissain kunnissa lastensuojelun perhetyö kokonaan tai osittain. Se, miten sosiaalipalvelut ja ennen kaikkea sosiaalityö tullaan jatkossa järjestämään, on vielä hallituksen kaavaileman sosiaali- ja terveyspalvelu-uudistuksessakin epäselvää.

Sosiaalityötä ei kuitenkaan pidä sekoittaa yleisiin sosiaalipalveluihin. Sosiaalityöllä on oma, yleisistä sosiaalipalveluista erillinen paikkansa huono-osaisten ihmisten tukemisessa. Sosiaalityö on ammatillista toimintaa, jota suorittaa siihen koulutuksen saanut ammattihenkilö. (Raunio 2004, 25.) Suomessa sosiaalityöntekijän pätevyysvaatimuksena on yliopistollinen korkeakoulututkinto, jossa pääaineena on sosiaalityö tai tutkinnossa on suoritettu pääaineen laajuiset sosiaalityön opinnot.

3.2 Iso-Britannia

Iso-Britannia koostuu useasta identiteetiltään ja osin myös lainsäädännöltään erilaisista alueista. Kun puhumme Isosta-Britanniasta tarkoitamme Englantia, Skotlantia, Walesia ja Pohjois-Irlantia.

Brittiläisellä sosiaalityöllä on yhteyksiä niin eurooppalaiseen kuin yhdysvaltalaiseenkin sosiaalityöhön (Payne 2002, 11) ja sen juuret ovat Britannian teollistumisen ajassa 1800-luvulla. Nykyisten sosiaalipalveluiden juuret ovat vuoden 1834 köyhäinhoitolaissa (The Poor Law Amendment Act), vaikka rakenteet ovatkin muuttuneet. Tuon lain perusteella köyhille täytyi järjestää majoitus köyhäintaloissa. Vuonna 1913 paikalliset viranomaiset velvoitettiin järjestämään laitoshoittoa alueellaan olevilla henkisesti rajoittuneille henkilöille ja vuoden 1920 lainsäädäntö velvoitti paikalliset viranomaiset rekisteröimään alueen sokeat ja järjestämään heille palveluita. Britannia oli sitoutunut toisen maailmansodan jälkeen Euroopassa vallinneeseen hyvinvointivaltiokehitykseen ja ajatus henkilökohtaisista sosiaalipalveluista syntyi vasta 1960-luvulla ja tällä nimityksellä ryhdyttiin kutsumaan useiden, lähinnä paikallisten, viranomaisten järjestämiä palveluita. 1970-luvulla palveluita ryhdyttiin keskittämään suuriin yksiköihin ja tavoitteena oli luoda yhtenäisiä sosiaalivirastoja. (Gladstone 1995, 161-164.) Tultuaan valituksi pääministeriksi vuonna 1979 Margaret Thatcher ryhtyi tuomaan uusliberalistisia uudistuksia myös terveydenhuoltoon, sosiaalitoimeen ja koulutukseen. Brittiläisen hyvinvointivaltion purkaminen ei kuitenkaan onnistunut niin nopeasti kuin Thatcher oli ajatellut. Hän yritti yksityistää mm. terveydenhuoltoa, mutta törmäsi yrityksissään oman konservatiivisen puolueensa perinteitä kunnioittavan siiven kanssa. (Harvey 2005, 77.)

Englannissa sosiaalipalvelut kuuluvat terveysministeriön alaisuuteen. Ministeriön päätöksillä on vaikutusta myös muiden kuin Englannin, lähinnä Walesin, tapaan järjestää sosiaalipalveluitaan. Vastuu palveluiden järjestämisestä on paikallisilla viranomaisilla, mutta työnjako valtion ja paikallishallinnon välillä ei ole aina aivan

selvä. Periaatteessa varsinainen palveluiden järjestäminen kuuluu paikallisille viranomaisille ja kansallisten ohjeiden tuottaminen ministeriölle. Englannin paikallishallinto on myös hyvin kirjavaa ja käytössä on osin vuosisatoja vanhat rakenteet, joiden päälle on luotu uusia tarpeen mukaan. Sosiaalipalveluiden järjestäminen on sosiaalivirastojen (social service department) vastuulla. Näitä virastoja on Englannissa yhteensä 153. (Payne & Shardlow 2001, 33-34.)

Pohjois-Irlanti on hyvin erilainen osa Iso-Britanniaa ja tämä on osaltaan vaikuttanut siihen, miten sosiaalityö on siellä järjestetty. Payne ja Shardlow (2001, 105-108) toteavat, että sosiaalityön kehitys ja tekeminen on Pohjois-Irlannissa sidoksissa siellä pitkään jatkuneeseen poliittiseen väkivaltaan. Viime aikaiset ”hankaluudet” (troubles”) alkoivat vuonna 1969 ja ne ovat heijastuneet myös Pohjois-Irlannin hallintotavan muutoksiin. Välillä alueella on vallinnut suurempi itsehallinto ja välillä hallinto on palautettu Westminsterin (Englannin) tiukkaan valvontaan. Pohjois-Irlannin huono taloudellinen tilanne lisää alueen tarvetta muualta valtakunnasta tulevalle tuelle ja täten myös riippuvuus Westminsteristä kasvaa. Pohjois-Irlannissa tarvitaan tukea niin sosiaaliturvan kuin terveydenhuollon menoihin.

Sosiaalityö on kehittynyt Pohjois-Irlannissa poliittisen väkivallan ja erimielisyyksien ilmapiirissä. Sosiaalityö on nykyisin Englannista, Skotlannista ja Walesista poiketen järjestetty samassa organisaatiossa terveystalouden kanssa. Sosiaali- ja terveystalouden järjestäminen on neljän lautakunnan vastuulla ja näillä lautakunnilla on myös mahdollisuus päättää rahojen kohdentamisesta. Tällä hetkellä myös Pohjois-Irlannissa niin kuin muuallakin Isossa-Britanniassa pohditaan palvelurakenteen muutoksen aiheuttamia tehtävien uudelleen järjestelyitä. Pohjois-Irlannissa ollaan siirrytty vähitellen tilaaja-tuottaja-malliin, laitoshoidon on purettu ja asiakkaiden oikeudet ovat olleet keskustelun alla. Käytännössä Pohjois-Irlannissa palveluiden järjestämisessä noudatettava tilaaja- tuottaja- malli on muuttanut lautakunnat palveluiden ostajiksi. (Payne & Shardlow 2001, 110-112.)

Skotlannin parlamentin perustamisesta säädettiin lailla vuonna 1998. Parlamentin lainsäädäntövaltaan kuuluu mm. sosiaalityö ja terveyspalvelut, koulutus, asuntopolitiikka sekä järjestyksen pito. Sosiaaliturvaa, ulkopolitiikkaa ja puolustusta koskeva lainsäädäntövalta on Ison-Britannian parlamentilla. Skotlannissa on 32 paikallista piiriä, jotka päättävät miten he palvelunsa organisoivat. Jotkut ovat päättäneet yhdistää sosiaalityön ja asumiseen liittyvät palvelut ja osa taas on organisoitunut palvelut esimerkiksi ikäryhmittäin. Sosiaalityön eri osa-alueiden ohjaus kuuluu hallinnollisesti usealle eri virastolle. Skotlannissa myös kriminaalihuolto kuuluu sosiaalityön organisaatioon, ja tämä kuuluu oikeusviraston alaisuuteen, perheiden ja lasten palvelut kuuluvat opetusvirastoon ja yhdyskuntatyö kuuluu terveysviraston alaisuuteen. (Payne & Shardlow 2001, 136-138.)

Walesin vuonna 1999 perustetulla kansankokouksella ei ole varsinaista lainsäädäntövaltaa, mutta sen tehtäviin kuuluu lainsäädännön soveltaminen walesilaiseen käytäntöön. Kansankokouksen tehtävänä on toimia paikallisen hallinnon ja Westminsterin välissä. Vuonna 1996 Walesissa organisoitiin uudelleen paikallista hallintoa. Tämä uudelleen organisointi koski myös sosiaalipalveluita, jotka useassa paikassa yhdistettiin hallinnollisesti joko asumisen palveluiden tai koulutuksen kanssa. Koska sosiaalipalvelut on järjestetty paikallisesti esiintyy palveluiden kattavuudessa ja saatavuudessa eriarvoisuutta. Palvelut on organisoitu osin julkisen sektorin ja osin yksityisen ja kolmannen sektorin varaan. Joissain osissa Walesia esimerkiksi kolmannen sektorin palveluita ei ole juurikaan saatavilla ja tämä lisää epätasa-arvoa palveluiden saamisessa. (Mt., 157-161.)

3.3 Israel

Israelin valtio perustettiin vuonna 1948 toisen maailman sodan jälkeen. Lähi-idän tilanne oli ollut riitaisa jo ennen Israelin valtion perustamista eikä uusi juutalainen valtio alueella ole sitä helpottanut. Israel on perustamisestaan lähtien ollut useamman kerran sodassa ympärillä olevien arabimaiden kanssa. Israelin ja palestiinalaisten välit ovat

parhaimmillaankin huonot ja tämä on johtanut toistuviin, molemmin puolisiin terroritekoihin alueella.

Israel on perustamisensa jälkeen noudattanut sosiaaliturvan järjestämisessä länsimaista hyvinvointivaltion perinnettä. Toisin kuin muissa länsimaissa sosiaaliturvaan ja sen järjestämiseen liittyvät asiat eivät Israelissa ole niitä, joilla vaalit ratkaistaan. Tämä johtuu Israelin ja Palestiinan välisestä kriisistä, joka usein vie huomion muilta asioilta. Myös Israelissa on ollut vallalla uusliberalistinen kehitys, jonka tavoitteena on ollut julkisen sektorin pienentäminen ja yksityisen palvelutuotannon lisääminen. (Cohen, Mizrahi & Yuval 2011.) Israelin sosiaalityön juuret ovat vapaaehtoistyössä ja sosiaalityön ammatillistuminen on tapahtunut vaiheittain koulutuksen, oman tieteellisen tiedon tuottamisen ja erikoisalojen kehittymisen kautta. Sosiaalityön eri osa-alueita varten on ajan myötä säädetty useita eri lakeja, mutta sosiaalityötä itsessään ei ole säännelty lailla ennen vuotta 1996. (Doron, Rosnel & Karpel 2008, 4.)

Israelissa suurin osa sosiaalityön rahoituksesta tulee julkisen sektorin kautta, vaikka palvelun järjestäisi yksityisen tai kolmannen sektorin toimija. Sosiaalipalvelut kuuluvat sosiaaliministeriön alaisuuteen ja ne on organisoitu kunnallisesti. Kunnallisiin palveluihin kuuluvat lasten, aikuisten ja vanhusten palvelut sekä kuntoutuspalvelut ja vammaisille tarkoitettut palvelut. Mielenterveys- ja päihdepalvelut on järjestetty terveysministeriön kautta. Kansallisen vakuutusinstituutin alaisuudessa (National Insurance institute) on suurin osa valtiollisista eläkkeistä ja muista taloudellisista etuuksista samoin kuin ammatillisen kuntoutuksen järjestäminen. (<http://www.nbn.org.il>)

4 KATASTROFIT JA KATASTROFIEN UHRIT

Tarkastelen tässä luvussa joitain mahdollisia määritelmiä katastrofille ja katastrofin uhreille. Käytän tutkimuksessani sanaa katastrofi, kun kuvaan tapahtumaa, jonka seurauksena useat ihmiset ovat vaarassa ja mahdollisuus myös aineellisiin tuhoihin on suuri. Englanninkielinen sana disaster on yleisesti käytetty ja se on rinnakkainen sanalle catastrophe. Suomessa puhutaan usein suuronnettomuudesta ja sanalla katastrofi viitataan vielä tuhoisampaan tapahtumaan.

4.1. Katastrofien määrittelyä

Katastrofi syntyy, kun vaara ja haavoittuvuus kohtaavat sopivassa ajassa ja tilassa. Kaikki vaaratilanteet eivät kuitenkaan johda katastrofiin. Katastrofi on tapahtumana haitallinen ja vahingollinen niille, jotka sen kohtaavat ja katastrofitilanteet ylittävät ihmisten ja yhteiskuntien kyvyn käsitellä vastoinkäymisiä. Tämä johtaa kriisiin, joka on seurausta vuorovaikutuksen häiriintymisestä ihmisen ja hänen fyysisen ja sosiaalisen ympäristönsä välillä. (Perrin 1996, 342-345.) Katastrofit ovat ilmiönä voimakkaasti sidoksissa sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin rakenteisiin. Katastrofi aiheuttaa romahduksen juuri sosiaalisissa rakenteissa ja katastrofin seurauksia voidaan korjata vaikuttamalla sosiaalisiin struktuureihin. (Perry 2007, 11.)

Katastrofeja voidaan luokitella alkuperän, nopeuden ja hierarkian perusteella. Katastrofi voi olla alkuperältään geofyysinen, teknologinen tai ihmisen aiheuttama. Esimerkkeinä voidaan mainita tulivuorenpurkaus, kemiallinen onnettomuus tai aseellinen konflikti. Jaon voi tehdä myös ensisijaisiin ja toissijaisiin katastrofeihin. Ensisijaiset katastrofit tapahtuvat ilman ihmisen vaikutusta, kuten hurrikaanit tai tulivuorenpurkaukset kun taas toissijaiset katastrofit ovat yleensä seurausta ensimmäisistä. Rankkasateet tai tulvat voivat aiheuttaa sadon menetyksen ja tästä seuraa laaja aluetta koskeva nälänhätä. Tällöin sateet ovat ensisijainen katastrofi ja nälänhätä toissijainen. Toisaalta katastrofien jaottelu ihmisen aiheuttamiin ja ilman ihmisen vaikutusta syntyneisiin ei

välttämättä enää ole perusteltua. Useiden luonnonilmiöiden aiheuttamien tuhojen taustalla on ihmisen oma toiminta, esimerkiksi maanvyöryjen taustalla saattavat olla suuret metsähakkuut. Ihmisten määrän lisääntymisen myötä asutus valtaa alaa paikoista, joissa riski erilaisille luonnonkatastrofeille on suuri. (Perrin 1996; Pelling 2003.)

Marion Gibson (2006, 16-17) jakaa katastrofit luonnonkatastrofeihin ja teknisiin / ihmisten aiheuttamiin katastrofeihin. Hän toteaa, samoin kuin Pelling (2003), että nämä kategoriat menevät osin päällekkäin. Luonnonkatastrofeja voidaan nykyään jonkin verran ennustaa teknologian avulla ja erilaisia varoitussysteemeitä on rakennettu. Luonnonkatastrofit aiheuttavat usein ihmishenkien menetysten lisäksi suuria taloudellisia menetyksiä. Yksi viime aikojen suurimmista luonnonkatastrofeista on tapainpäivä 2004 tapahtunut Kaakkois-Aasian tsunami. Tämä katastrofi vaati yhteensä yli 300 000 uhria.

Katastrofit voidaan jakaa myös keskipakoiisiin ja keskihakuisiin. Tällöin jaon perusteena on katastrofin vaikutusten laajuus. Keskipakoisten katastrofien vaikutukset yltävät kauas. Vaikutukset voivat olla maan tai jopa maailman laajuisia. Tällaisia ovat esimerkiksi liikenneonnettomuudet, joiden uhrin saattavat olla kotoisin hyvin eri puolilta. Keskihakuisten katastrofien vaikutukset ovat maantieteellisesti rajatut. Tällaisia ovat usein esimerkiksi räjähdysonnettomuudet. (Saari 2000, 21). Luonnonilmiöiden aiheuttamat katastrofit ovat usein luonteeltaan keskihakuisia, mutta Kaakkois-Aasian tsunami oli vaikutuksiltaan keskipakoinen. Sen vaikutukset tuntuivat ympäri maailmaa, koska se iski suosituille turistialueille.

Terrori-isku on aina ihmisen tahallisesti aiheuttama. Se, aiheuttaako isku katastrofin, riippuu iskun voimasta ja osittain onnesta. Jos katastrofin määrittely on kirjavaa, löytyy eri näkemyksiä myös siitä, mitä on terrorismi. Terrorismin määritelmiä esitettäessä on hyvä pitää mielessä jo kliseeksi muodostunut lause: ”toisen terroristi on toiselle vapaustaistelija.” Nykyään näyttääkin siltä, että terrorismia määriteltäessä keskitytään enemmänkin määrittelemään sitä, kuka on terroristi. Sanaan terrorismi sisältyy

kuitenkin tiettyjä olettamuksia väkivallasta, moraalisesta tuomittavuudesta ja poliittisuudesta. Erilaisissa terrorismin määritelmässä on kuitenkin löydettävissä joitain samankaltaisuuksia. Tilanteeseen liittyy uskottavaa uhkaa tai epätavanomaista väkivallan käyttöä, toiminnalla on tarkoitus tai tavoite, iskun kohteella on myös symbolista arvoa ja teolla on tarkoitus vaikuttaa laajempaan kansanosaan kuin vain siihen, joita isku kohtaa. (Waughn 2007, 393; Malkki & Paastela 2007.)

Terrori-iskut ovat katastrofeina osin samanlaisia kuin muut katastrofit. Iskujen uhrien auttamisesta vastaavat samat henkilöt kuin muissakin onnettomuuksissa. Myös psykososiaalista tukea iskujen uhreille antavat samat henkilöt kuin muissa katastrofeissa. Toisaalta terroriteot ovat aina ihmisten tahallaan aiheuttamia ja tarkoituksena on aiheuttaa vahinkoa. Pelastustoimia voi hankaloittaa se, että terrori-iskujen tapahtumapaikat ovat rikospaikkoja ja tästä syystä johtovastuu tilanteessa on usein viranomaisilla, joiden ensisijainen tehtävä on tekijöiden kiinni saaminen. (Waughn 2007, 392-393.)

Termejä kriisi ja katastrofi käytetään joskus toistensa synonyymeinä. Sekä kiinan että kreikan kielessä sana kriisi merkitsee uhkaa, mutta kummassakin tapauksessa siihen sisältyy myös merkitys mahdollisuudesta. Kriisi syntyy silloin, kun yhteisön tai yksilön perustavaa laatua olevat arvot tai elämää ylläpitävät rakenteet ovat uhattuina. Arvot kuten turvallisuus, hyvinvointi, terveys ja oikeudenmukaisuus muuttuvat epämääräisiksi tai jopa menettävät merkityksensä. (Boin & Hart 2007, 42-43.)

Katastrofien määrittely riippuu lopulta siitä kuka niitä määrittelee. Hallinto luo omat määritelmänsä katastrofeista ja näiden määritelmien tavoitteena on asettaa raameja avun järjestämiselle katastrofitilanteissa. Hallinnon lisäksi määritelmiä katastrofeista luovat ja esittävät toimittajat, historioitsijat sekä sosiaalitieteilijät. Mikä määritellään katastrofiksi ja mikä ei, on lopulta kulttuurisidonnaista. Laajat tulvat, jotka vaativat jopa satoja uhreja, ovat hyvin tavallisia kolmannessa maailmassa, joten ne eivät siinä kontekstissaan määriyty katastrofiksi kun taas vastaava tapaus Länsi-Euroopassa luokiteltaisiin ehdottomasti katastrofiksi. (Perry 2007, 12-15.)

4.2 Haavoittuvuus

Katastrofin vaikutuksia arvioitaessa ja ennustettaessa on haavoittuvuus yksi keskeisimmistä käsitteistä. Haavoittuvuudella tarkoitetaan altistumista riskeille ja kyvyttömyyttä välttää mahdollisia vahinkoja. Haavoittuvuus voidaan jakaa fyysiseen, sosiaaliseen, taloudelliseen ja ekologiseen haavoittuvuuteen. (Pelling, 2003, 5 ; Perrin, 1996, 346-350.)

Fyysisellä haavoittuvuudella tarkoitetaan rakennetun ympäristön haavoittuvuutta eli talojen, teiden ja muun infrastruktuurin alttiutta katastrofin aiheuttamille tuhoille. Ekologinen haavoittuvuus voidaan liittää fyysiseen haavoittuvuuteen ja se syntyy yleensä luonnonilmion ja ihmisen toiminnan yhteysvaikutuksena. Rankat sateet alueilla, joilla on tehty laajoja metsähakkuita, voivat johtaa joko hitaasti syntyviin katastrofeihin kuten maan eroosioon tai katastrofi voi olla välittömämpi, esimerkiksi maanvyöry. (Pelling 2003, 5: Perrin 1996, 346-350.)

Sosiaalinen haavoittuvuus jaetaan inhimilliseen ja institutionaaliseen haavoittuvuuteen. Inhimillistä haavoittuvuutta ovat yksilön, perheen ja yhteisön haavoittuvuus. (Perrin 1996, 348.) Sosiaalinen haavoittuvuus on sosiaalisen epätasa-arvon tulos ja haavoittuvuutta lisäävät myös muut tekijät kuten ikä, sukupuoli tai varallisuus. Sosiaalisen haavoittuvuuden mittareita ovat lisäksi sosiaalinen pääoma ja mahdollisuus päästä käsiksi apuun, tavaroihin ja palveluihin katastrofitilanteissa. Sosiaalinen haavoittuvuus ja köyhyys eivät ole synonyymejä, mutta köyhyys hankaloittaa ihmisten mahdollisuuksia toipua katastrofeista. Köyhyydestä kärsivien ihmisten tilanne on yleensä huono jo ennen katastrofia ja he ovat riippuvaisempia julkisista palveluista kuin paremmin toimeentulevat. Julkiset palvelut joutuvat kovan rasituksen kohteeksi katastrofitilanteessa ja pahimmassa tapauksessa ne romahtavat kokonaan. (Cutter & Emrich 2006, 102 ; Eneason & Fothergill & Peek 2007, 133.)

Institutionaaliseen haavoittuvuuteen kuuluvat poliittinen haavoittuvuus ja oikeusjärjestelmän haavoittuvuus. Maan ollessa poliittisesti epävakaa lisääntyy myös haavoittuvuus katastrofitilanteissa. Hallinnon autoritaarisuus jättää hyvin vähän tilaan kansalaisten omalle toiminnalle avun saamiseksi katastrofitilanteissa ja byrokratian ollessa mutkikasta saattavat oleelliset päätökset avun saamiseksi katastrofitilanteessa jäädä tekemättä. (Perrin 1996, 349.)

4.3 Uhrit

Katastrofien vaikutukset leviävät yleensä laajalle ja uhreja on paljon enemmän kuin vain suoraan tilanteessa paikalla olleet. Salli Saari (2000, 39) jakaa kriisien ja katastrofien uhrit kahteen ryhmään: välittömät (primaarit) uhrit ja välilliset (sekundaariset) uhrit. Välittömiä uhreja ovat kuolleet, fyysisesti ja /tai psyykkisesti vammautuneet ja muut välittömästi tapahtumassa mukana olleet. Välillisiä uhreja on sen sijaan paljon enemmän. Heitä ovat omaisensa ja läheisensä menettäneet, eloonjääneiden vammautuneiden omaiset ja läheiset sekä kuolleiden ja vammautuneiden työtoverit ja ystävät. Uhreja ovat myös tapahtuman tai sen seuraukset nähneet, pelastus-, lääkintä- ja tutkintatehtäviin osallistuneet ammattilaiset ja vapaaehtoiset, tapahtuman johdosta taloudellisia menetyksiä kärsineet ja evakuoituidut, vaikka heille ei olisi koitunut tapahtumasta muita menetyksiä sekä auttajien omaiset ja läheiset.

Marion Gibson on käyttänyt oman jakonsa pohjana Britannian Punaisen Ristin ja Euroopan Unionin yhteistä raporttia, joka jakaa uhrit kuolonuhreihin, selviytyjiin, evakuoituihin, sukulaisiin ja ystäviin, silminnäkijöihin ja auttajiin. Gibson on tiivistänyt edellä mainitut kolmeen ryhmään: varsinaiset menetyksen kokeneet, loukkaantuneet ja heidän sukulaisensa sekä kolmantena ryhmänä muut tapahtuman vuoksi traumatisoituneet. Viimeiseen ryhmään kuuluvat myös auttajat. (Gibson 2006, 11.)

5 TUTKIMUKSEN TOTETUS JA AINEISTON KUVAILU

5.1. Tutkimuskysymys ja analyysi

Tutkimukseni tavoitteena on löytää aineistoni kautta vastaus kysymykseen:

Mitä on katastrofisosiaalityö ?

Haen vastausta kysymykseen tarkastelemalla aineistoani sosiaalityön asiantuntijuuden eri osa-alueiden kautta. Analyysissäni lähdän siitä, että sosiaalityö on ammatillista toimintaa, jota harjoittavat oman alansa asiantuntijat. Lähdän myös siitä olettamuksesta, että asiantuntijuuden osa-alueet ovat samat vaikka paikalliset asiantuntijuuskulttuurit voivat erota toisistaan paljonkin ja jokaisen nimetyn osa-alueen sisältö voi olla hyvinkin erilainen eri paikoissa. Oletan myös, että asiantuntijuuden eri alueet ovat siirrettävissä kontekstista toiseen vaikka ne sisällöllisesti saattavatkin erota toisistaan.

5.1.1. Katégoria-analyysi

Analyysimetodinä olen käyttänyt alunperin Harvey Sacksin luomaa jäsenkategoria-analyysia. Jäsenkategoria-analyysin pohjana on ajatus siitä, että hahmotamme maailmaa ja tunnistamme ihmisiä kategorioiden kautta. Nämä tunnistetut kategoriat ohjaavat suhtautumistamme ihmisiin ja asioihin. Jokainen asia ja toiminta voidaan liittää ainakin kahteen kategoriaan ja kategoriat ovat osa toisia kategorioita. Kategoriat eivät ole olemassa itsensä tähden vaan niiden kautta tehdään asioita. (Alasuutari 1994, 99; Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 27, 51.)

Kategorioita on olemassa kaikissa aineistoissa ja kategoria-analyysia voi soveltaa monen erilaisen aineiston analysointiin. Aineistoja voi luokitella esimerkiksi teksti- tai kuva-aineistoihin ja kategoria-analyysiin sopivat tekstiaineistoista esimerkiksi lehtiartikkelit, viranomaisasiakirjat, elämäkerrat ja erilaiset lomakkeet. Analyysin kohteena voi olla myös elokuvat ja kaunokirjalliset teokset. (Jokinen & al. 2012, 82.)

Luomani kategoriat ovat niitä, joiden perusteella aineistossani toimija voidaan tunnistaa asiantuntijaksi. Tämä tunnistaminen tapahtuu työtehtävien, asiakassuhteen ja koulutuksen kautta. Tunnistamiseen liittyy myös suhde toisiin ammattilaisiin sekä työntekijän arvostus. Asiantuntijan tunnistamiseen voi käyttää joko kaikkia edellä mainittuja sosiaalityön osa-alueita, mutta on tilanteita, joissa asiantuntijan tunnistamiseen riittää vain yksi mainituista osa-alueista. Käsittelen tutkimuksessani katastrofisosiaalityötä. Tilanne, jossa työskentely tapahtuu on poikkeava eikä se kuulu ihmisten jokapäiväiseen elämismaailmaan. Katastrofitilanne ei kuitenkaan tarkoita, että ihmiset luopuisivat tavastaan jäsentää maailmaa, vaan ennemminkin tutut asiat ja tavat saavat entistä suuremman merkityksen poikkeavassa tilanteessa.

5.1.2 Sosiaalityön asiantuntijuus

Sosiaalityön asiantuntijuutta voidaan määritellä useista eri lähtökohdista käsin ja asiantuntijuuden voi jakaa erilaisiin osa-alueisiin. Sosiaalityön asiantuntijuutta voidaan tarkastella sosiaalityön professionaalisuuden kautta. Profession tunnusmerkkinä voidaan pitää ammattikunnalle ominaista teoreettista tietoa, ammattiin erikoistavaa koulutusta ja ammatillista oppia sekä ammatillista käytäntöä. Professionilla on myös tunnistettavat rajat muihin lähiammattikuntiin. (Karvinen 1996, 31.)

Sosiaalityössä tilanteet saattavat vaihtua nopeasti ja sosiaalityöntekijän täytyy kyetä kohtaamaan muuttuvat tilanteet. Sosiaalityön ammatillisuutta ei voida erottaa toimintayhteydestään vaan se on nähtävä osana yhteiskunnallista toimintajärjestelmää. Ammatillisuutta ja asiantuntijuutta lähellä on myös ajatus pätevydestä. Sosiaalityön pätevyden voidaan katsoa muodostuvan työtä koskevasta yleisestä ymmärryksestä, sosiaalityötä koskevasta tilannekohtaisesta väliintulosta, henkilökohtaisesta pätevydestä, joka pitää sisällään halun kehittää omaa ammatillisuuttaan sekä kyvystä arvioida oman työnsä tuloksia, seurauksia ja vaikuttavuutta. (Karvinen 1996, 18-19, ref. Guttman & al. 1988.)

Sosiaalityön asiantuntijuutta voi tarkastella myös eettisten periaatteiden kautta. Eettiset periaatteet ovat yksi sosiaalityön tärkeä osa-alue ja sosiaalityön asiantuntijuuden arvioinnissa on syytä kiinnittää huomiota sosiaalityön eettisten periaatteiden siirtymisessä käytännön toimintaan. Sosiaalityön asiantuntijuus ja ammatillinen pätevyys ei ole pysyvää, vaan se kehittyy ja muuttuu jatkuvasti. Sosiaalityön asiantuntijuutta ei voi määritellä vain suoritetun tutkinnon kautta. (Karvinen 1996, 23-25.)

5.2 Aineiston kuvaus ja analyysin toteuttaminen

Tutkimukseni aineisto koostuu sekä tieteellisistä artikkeleista että viranomaisohjeista ja Suomen onnettomuustutkintakeskuksen raporteista. Aineistossani 13 kappaletta israelilaista katastrofisosiaalityötä käsittelevää tieteellistä artikkelia, 3 brittiläistä artikkelia ja kaksi kirjaa. Suomalainen aineisto koostuu yhdestä onnettomuustutkintakeskuksen raportista, kahdesta viranomaisohjeesta ja kahdesta oikeusministeriön asettaman tutkintalautakunnan raportista. Eri maita käsittelevä aineistoni koostuu erilaisista dokumenteista. Yhtäkään näistä ei ole tuotettu tätä tutkimusta varten vaan niillä on ollut jokin muu tarkoitus ja ne ovat olemassa tutkimuksestani riippumatta. Vaikka aineistoni on hyvin erilaista ja myös keskenään erilaisiin tarkoituksiin tuotettua, katson että se on kuitenkin keskenään vertailukelpoista. Aineistoni erilaisuus kuvaa katastrofisosiaalityön erilaisuutta ja mahdollisesti myös sen arvostusta tutkimissani konteksteissa. Isossa-Britanniassa ja Israelissa sosiaalityön tutkimista katastrofityön näkökulmasta on pidetty tärkeänä, mutta Suomessa asiaan ei ole vielä herätty.

Hain aineistoani eri tietokantojen kautta, erityisesti Ebsco Hoastin ja Sagen tietokantojen kautta. Osan aineistosta olen saanut eri viranomaisten kautta. Suomalaiset viranomaisohjeet ja raportit löytyivät ohjeen julkaisseen ministeriön internetsivuilta ja onnettomuustutkintakeskuksen raportit ovat heidän omilla nettisivuillaan. Hakiessani aineistoani ulkomaisista tietokannoista käytin hakusanoja disaster and social work ja disaster and social worker. Tein hakuja myös sanoilla catastrophe and social work ja

catastrophe and social worker, London bombings and social work / social worker, social work and terrorism ja Israel and social work.

Sain hakusanoillani hyvin erilaisia tuloksia, toiset tuottivat paljon hyviä vaihtoehtoja, toiset taas eivät tuottaneet tutkimukseni kannalta relevanttia aineistoa. Huomasin hakujeni kautta, että erityisesti Yhdysvalloissa on paljon katastrofeja ja sosiaalityötä käsittelevää tutkimusta ja olen tätä tutkimusta käyttänyt jonkin verran oman työni teoriaosuudessa. Aineistona amerikkalainen ja amerikkalaista sosiaalityötä käsittelevä tutkimus ei vastannut tarkoitustaan, koska olin rajannut tutkimusmaani kolmeen: Suomeen, Iso-Britanniaan ja Israeliin. Valitsin nämä kolme maata koska tiesin, että Israelissa on kehitetty paljon katastrofitilanteiden sosiaalityötä. Israel on osin hyvin kaukana suomalaisesta arjesta, joten halusin ottaa mukaan maan, joka olisi lähempänä ja halusin mukaan Suomen lisäksi toisen eurooppalaisen maan. Tästä syystä mukaan valikoitui Iso-Britannia.

Olisin voinut rajata Suomen pois tutkimuksestani ja keskittyä ulkomailla tuotettuun aineistoon. Suomalaista tutkimusta sosiaalityöstä katastrofitilanteissa on hyvin vähän, käytännössä ole sitä juurikaan löytänyt. Tästä syystä Suomen jättäminen pois omasta tutkimuksestani olisi ollut tutkimuksen tavoitteen kannalta huono valinta. Toivon, että voin tuoda myös suomalaiseen sosiaalityön keskusteluun ajatuksen katastrofisosiaalityöstä yhtenä tärkeänä sosiaalityön alueena.

Ensimmäisellä lukukerralla etsin aineistostani ylipäätään mainintaa sosiaalityöstä, sosiaalihuollosta, sosiaalityöntekijästä tai sosiaaliviranomaisesta. Toisella kerralla ryhdyin katsomaan tarkemmin missä yhteydessä nämä maininnat ovat, jonka jälkeen ryhdyin muodostamaan näistä maininnoista erilaisia teemoja, jotka vuorostani yhdistin erilaisiin asiantuntijuuden osa-alueisiin. Pilkoin asiantuntijuuden neljään eri kategoriaan, jotka ovat työnkuva ja työtehtävät, työnjako muiden ammattiryhmien kanssa, työntekijän suhde asiakkaisiin, koulutus ja arvostus ja ammatti-identiteetti.

Luin aineistoani läpi nämä kategoriat mielessä ja sijoitin aineistostani löytyvät maininnat ja kuvaukset mielestäni sopiviin ja perusteltuihin kategorioihin. Näkemys kategorioista ja sisällöistä voisi olla myös toisenlainen, mutta tämä palvelee mielestäni parhaiten vastauksen löytämistä tutkimuskysymykseeni. Joissain kategorioissa on päällekkäisyyttä ja toisenlaisella lukemisella olisi voinut olla mahdollista sijoittaa jotkin asiat myös toisiin kategorioihin.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden ja objektiivisuuden arviointi ei noudata samaa logiikkaa kuin positivistiseen perinteeseen liittyvän, usein kvantitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi. Positivistisessa tutkimuksessa luotettavuutta arvioidaan validiteetin, reabiliteetin ja objektiivisuuden käsitteitä käyttäen. Laadullista tutkimusta arvioitaessa nämä käsitteet saattavat herättää paljon keskustelua samoin kuin tulosten yleistettävyys. Tavoitteena laadullisessa tutkimuksessa ei välttämättä olekaan tulosten yleistettävyys vaan se, että tulokset voidaan siirtää kontekstista toiseen. (Fook 2001, 125). Tutkimukseni aineisto on kolmesta eri maasta ja ainakin kolmesta erilaisesta kulttuurisesta kontekstista. Aineistoni kulttuuriset kontekstit eivät rajoitu vain yhteiskunnallisiin olosuhteisiin tai kansallisiin kulttuureihin vaan mukana on myös erilaisia paikallisia työskentelykulttuureita.

Analysoidessani aineistoani tulkintaa on tekemässä suomalainen pro gradu-tutkielmaa tekevä sosiaalityön opiskelija, mutta yhtäläillä aineistoani tulkitsee suomalainen lastensuojelun sosiaalityöntekijä ja kriisityöntekijä. Jokainen näistä lukijoista tuo oman mausteensa aineistoni tulkintaan ja antaa sille oman näkökulmansa. Tutkimukseni tulokset eivät välttämättä ole yleistettävissä, enkä siihen pyrikään, mutta osa siitä voi hyvinkin olla siirrettävissä kontekstista toiseen.

6 KATASTROFISOSIAALITYÖ ASIANTUNTIJUUDEN KAUTTA KATSOTTUNA

6.1 Sosiaalityön tehtävät

Sosiaalityöntekijöiden tehtävänä katastrofitilanteissa on huolehtia katastrofin sosiaalisista seurauksista ja Israelissa sosiaalityöntekijät ovat olleen keskeisessä osassa avun järjestämisessä uhreille, jotka ovat joko itse loukkaantuneet tai menettäneet läheisensä terrori-iskuissa. Jerusalem Emergency Team vastaa Jerusalemissa iskujen jälkeisestä tuen järjestämisestä tarkoituksenaan minimoida terrori-iskujen sosiaalisia vaikutuksia. JET:n organisaatiossa sosiaalityöntekijöiden työnkuva on vaihteleva ja moninainen. Suoraan asiakkaan kanssa kontaktissa tapahtuvan työn lisäksi Israelissa sosiaalityöntekijät johtavat ja koordinoivat iskujen jälkeistä tukea. (Yanay & Benjamin 2005, 264-268; Itzhaky & York 2005, 141). Sosiaalityöntekijät työskentelevät useiden eri uhriryhmien kanssa heidän tarpeidensa mukaan. Ensisijaisten uhrien kanssa työskennellessään työntekijöiden tehtävänä on huolehtia niin psykososiaalisen tuen järjestämisestä kuin tiedon jakamisesta tapahtuneesta. Sosiaalityöntekijät huolehtivat siitä, että uhrin ohjautuvat asianmukaisiin palveluihin ja että auttamisketju ei katkea. Uhrin, niin ensisijaiset kuin toissijaiset, saattavat tarvita tukea ja apua siirtymisessä paikasta toiseen samoin kuin tilapäisen majoituksen järjestämisessä. Sosiaalityöntekijöiden tehtäviin kuuluu myös arvioida niiden henkilöiden psykososiaalista avuntarvetta, joilla ei ole sairaalahoitoa vaativia vammoja. (Shahar, 1993, 150-152; Yanay & Benjamin 2005, 269; Shamai 2005, 204; Ron & Shamai 2011, 36.)

Välittömästi iskun jälkeen paikalle hälytetyt sosiaalityöntekijät aloittavat työskentelynsä useissa eri paikoissa, joista yksi on varsinainen iskun tapahtumapaikka. Sosiaalityöntekijöiden työnkuvaa kuuluu vielä paikalla olevien avun tarpeen arviointi sen jälkeen kun välitöntä hoitoa tarvitsevat on viety sairaaloihin. He tarjoavat psykososiaalista tukea paikalla oleville ja ohjaavat heidät tarvittaessa eteenpäin. Kun varsinainen iskupaikka on todettu turvalliseksi, voivat sosiaalityöntekijät siirtää joitain

tehtäviään vapaaehtoisille auttajille. Sosiaalityöntekijät kiertävät tarvittaessa myös tapahtumapaikan ympäristössä ja tarjoavat apua kotona oleville tapahtumasta järkyttyneille. (Yanay & Benjamin 2005, 268-269.)

Kaupungin sairaaloiden yhteyteen perustetaan terrori-iskujen jälkeen tiedotuskeskuksia, jotka toimivat useissa eri paikoissa ja sosiaalityöntekijät työskentelevät jokaisessa tiedotuskeskuksen toimipisteessä. Tiedotuskeskus toimii oman päämajansa lisäksi sairaaloiden ensiavussa ja tiloissa, joihin omaisiaan etsivät ihmiset ohjataan. Näissä omaisten vastaanottopisteiden osana on myös uhrientunnistuspaikka, jossa on esillä kuvia vielä tunnistamattomista uhreista. Sosiaalityöntekijät keräävät sairaalan ensiavusta tietoa tunnistamattomista uhreista sekä menevät yhdessä omaisten kanssa katsomaan seinällä olevia valokuvia. Tiedotuskeskus on vastuussa myös keskusteluavun antamisesta puhelimitse uhreille ja heidän perheilleen ja sosiaalityöntekijät ovat paikalla tiloissa, joihin keskusteluavun tarpeessa olevat uhrin ohjataan. (Yanay & Benjamin 2005, 269; Faidlin & Rabin 2006, 117, 123) Normaalissa tilanteessa sairaalat ovat paikkoja, joissa huolehditaan ihmisten lääkinnällisestä ja sairaanhoidollisesta avun tarpeesta ja ihmiset hakeutuvat niihin tämä vuoksi. Terrori-iskun tai sodan aikana ohjusiskun kohdatessa sairaalan funktio muuttuu. Siitä tulee sosiaalinen rakennelma, jonka seinien sisältä on mahdollista etsiä turvaa myös ilman sairaalahoidon tarvetta. Näiden sairaalaan saapuvien avunhakijoiden auttaminen kuuluu sosiaalityöntekijöiden tehtäviin. Shahar kertoo esimerkin perheestä, joka saapui sairaalan ensiapuun ja heille järjestettiin tilapäinen majoitus paikallisesta hotellista. He viettivät hotellissa päivät, mutta palasivat sairaalaan aina öiksi. Sosiaalityöntekijät kiinnittivät huomiota perheeseen ja paikallisen perhetukikeskuksen kautta perheelle saatiin järjestettyä heidän tarvitsemansa tuki. Tapahtunut isku oli vaurioittanut perheen dynamiikkaa ja turvallisuuden tunnetta niin, että he tarvitsivat tiiviimpää tukea kuin mitä he aluksi olivat saaneet. (Shahar 1993, 153.)

Sairaalan ensiavun yhteydessä olevassa tiedotuskeskuksessa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on saada aikaan kontakti uhrien ja näiden omaisten välille. He keräävät tietoa ja tuntomerkkejä sairaalaan tuoduista, vielä

tunnistamattomista uhreista. He myös kysyvät vastaavia tuntomerkkejä sairaalaan saapuvilta, omaisiaan etsiviltä ihmisiltä. Sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on auttaa uhrintunnistuksessa ja jos kadoksissa olleen henkilön tuntomerkkejä vastaava henkilö löydetään pyrkivät he saattamaan uhrin ja omaiset yhteen niin pian kuin mahdollista. Jos henkilö löytyy menehtyneiden joukosta, menevät sosiaalityöntekijät yhdessä omaisten kanssa ruumishuoneelle tunnistamaan vainajaa. Sosiaalityöntekijöiden työnkuvaan kuuluu myös selvittää loukkaantuneiden omaisten mahdolliset avun tarpeet. Sairaalassa oleva uhri saattaa olla iäkkään vanhempansa omaishoitaja tai samasta perheestä on saattanut loukkaantua useampi jäsen ja lapset ovat päiväkodissa, joten sosiaalityöntekijän tehtävänä on varmistaa, että kotona olevan omaisen asiat tulevat hoidettua ja että lapset tulevat noudetuksi päiväkodista. (Yanay & Benjamin 2005, 269 ; Faidlin & Rabin 2006, 117-118; Sweifach, La Porte & Linzer 2010, 824; Abbot 2010, 79.)

Jerusalemmissä avataan heti iskun tapahduttua puhelinlinja, Jerusalem Hot Line. Sosiaalityöntekijät ottavat vastaan puheluita ympäri vuorokauden ja tarjoavat soittajille niin keskusteluapua kuin tarvittaessa ohjausta eteenpäin. Soittajien joukossa on niin omaisiaan etsiviä kuin iskusta järkyttyneitä henkilöitä. Sosiaalityöntekijät eivät anna tietoa uhrien tilanteesta omaisille muutoin kuin kertomalla, että kyseinen henkilö on viety sairaalaan ja he kertovat myös mihin sairaalaan, jos tieto heillä on. Puheluiden määrä on yleensä valtaisa ja puhelinlinja on yleensä myös se auttamispaikka, joka viimeiseksi suljetaan. Keskusteluavun ja neuvonnan lisäksi sosiaalityöntekijöiden tehtäviin kuuluu heti iskun jälkeen organisoida puhelinkeskuksen toiminta niin, että puheluita voidaan ottaa vastaan. (Yanay & Benjamin 2005, 270 ; Faidlin & Rabin 2006, 120-121.)

Englannissa tapahtuneen Kegworthin lento-onnettomuuden jälkeen sosiaalityöntekijät olivat sekä Heathrowin lentokentällä Lontoossa että Aldergroven lentokentällä Belfastissa tukemassa omaisia, jotka odottivat uutisia onnettomuudesta ja tietoja omaistensa kohtalosta. Onnettomuus tapahtui 8.1. 1989, kun pakkolaskua yrittänyt lentokone syöksyi moottoritie M1:lle Keski-Englannissa. Koneessa olleista 127

matkustajasta ja kahdeksasta miehistön jäsenestä 47 kuoli onnettomuudessa. Koska koneessa oli useita Pohjois-Irlannista kotoisin olevia matkustajia, saapui sieltä onnettomuuspaikkakunnalle kaksi sosiaalityöntekijää auttamaan Pohjois-Irlannista kotoisin olevien uhrien tukemisessa. Sosiaalityöntekijät toimivat myös yhteyshenkilöinä Pohjois-Irlantiin. (Gibson & Iwaniec 2003, 857-858.)

Vuonna 1989 Hillsborough:n jalkapallostadionilla Sheffieldissä Englannissa tapahtui 95 ihmisen kuolemaan ja useiden satojen loukkaantumiseen johtanut katastrofi. Stadionilla pelattiin Liverpoolin ja Nottinghamin välinen ottelu. Jostain syystä stadionille päästettiin myös ulostuloväylien kautta ihmisiä sisään jo valmiiksi täynnä olleisiin katsomoihin, joka johti ihmisten murskaantumiseen toistensa paineessa. Hillsborough:n katastrofin jälkeen paikallinen sosiaalitoimi ryhtyi järjestämään uhreille ja heidän omaisilleen tukea. Tim Newburn jakaa katastrofin jälkeiset työtehtävät käytännön tukeen, henkilökohtaiseen tukeen ja apuun, henkilökohtaiseen ohjaukseen ja ryhmämuotoiseen työskentelyyn. Välittömästi katastrofin tapahtumisen jälkeen tärkeintä on käytännön asioiden järjestämiseen liittyvä tuki. Sosiaalityöntekijät auttoivat erilaisten kuljetusten järjestämisessä esimerkiksi uhrien muistolle järjestettyihin tilaisuuksiin ja kuolinsyöntutkimuksiin, mutta yhtäläillä he tukivat omaisia hautajaisjärjestelyissä ja selvittelivät perheen taloudellista tilannetta. Sosiaalityöntekijät antoivat käytännön apua päivittäisten asioiden hoidossa ja he olivat asiakkaan toiveesta yhteydessä tämän työnantajaan, jos hän ei itse siihen kyennyt. Sosiaalityöntekijät olivat myös omaisten tukena oikeudenkäynnissä ja kuolinsyöntutkimuksessa. Käytännön tuen ja henkilökohtaisen tuen välinen raja on välillä häilyvä. Newburnin mukaan erilaisiin tapahtumiin ja muistotilaisuuksiin osallistuminen voidaan luokitella myös henkilökohtaisen tuen alle. Sosiaalityöntekijät menivät käymään yhdessä omaisten ja uhrien kanssa Hillsborough:n jalkapallostadionilla katastrofin jälkeen, jos omaiset sitä toivoivat. Sosiaalityöntekijöiden asiakkailleen antama henkilökohtainen tuki vaihteli kuitenkin suuresti. Toiset tarjosivat hyvinkin intensiivistä ja kaiken kattavaa tukea, johon kuului esimerkiksi perheen lasten vieminen elokuviin tai ulkoilemaan, jotta vanhempi tai vanhemmat saavat levätä. Jotkut sosiaalityöntekijät auttoivat toisen aikuisen kuoleman johdosta kesken jääneiden remonttien tekemisessä. (Newburn 1993, 106-108.)

Henkilökohtainen ohjaus (counselling) mielletään yhdeksi tärkeäksi osaksi sosiaalityön perustoimintaa ja niin se on myös katastrofin jälkeisessä työskentelyssä. Se, miten työntekijät tätä tehtävää hoitivat Hillsboroughin katastrofin jälkeen kuitenkin vaihteli suuresti. Toiset turvautuivat surun ja menetyksen käsittelyä varten kehitettyihin, toisinaan hyvin strukturoituihin malleihin kun taas toiset luottivat enemmän vapaamuotoisempaan keskusteluun ja luovien menetelmien, kuten kirjoittamisen ja piirtämisen tukeen menetyksen tai oman uhriksi joutumisen kokemuksen käsittelemisessä. (Newburn 1993, 109-110.)

Henkilökohtaisen työskentelyn lisäksi sosiaalityöntekijät käyttivät uhrien ja heidän omaistensa kanssa myös ryhmämuotoisia työmenetelmiä. Pääasiassa ryhmää veti yksi sosiaalityöntekijä, mutta myös työparityöskentelyä ryhmän vetämisessä käytettiin. Ryhmien kanssa työskentelyssä näkyi sama kuin henkilökohtaisessa ohjauksessa, eli työntekijöillä oli hyvin erilainen suhtautuminen työmenetelmien käyttöön. Osa käytti hyvin strukturoituja menetelmiä, osan työskentelyä ohjasi enemmän asiakkaiden itsensä esille tuomat asiat. (Newburn 1993, 110-111.)

Sosiaalityöntekijät aloittivat työnsä hyvin pian katastrofin tapahduttua. Useita sosiaalitoimen työntekijöitä saapui töihin ja he aloittivat työnsä niin jalkapallostadionilla kuin tilapäisinä kokoontumispaikkoina ja kriisikeskuksena toimivissa tiloissa. Sosiaalityöntekijät työskentelivät myös tilapäisellä ruumishuoneella. He osallistuivat uhrintunnistusprosessiin ja tukivat läheisiään tunnistamaan tulleita omaisia. Sairaaloihin saapui paljon omaisiaan etsiviä ja sosiaalityöntekijät järjestivät sairaaloiden tiloihin paikkoja, jossa omaiset saivat ruokaa ja juomaa ja mahdollisuuden keskustella työntekijöiden kanssa. Sosiaalityöntekijät ottivat myös huolehtiakseen tiedotuksesta sairaaloissa omaisiaan etsiville ihmisille. (Newburn, 1993, 25-26.)

Katastrofityötä tekevät sosiaalityöntekijät ovat Englannissa sosiaalitoimen palveluksessa eri organisaatioissa kuten lastensuojelussa, aikuisten palveluissa tai vanhustenhuollossa.

Katastrofin kohdatessa he siirtyvät katastrofityöhön, jolloin työtehtävät muuttuvat samoin kuin työryhmä (Newburn 1993, 142). Paikallisen sosiaalitoimen tehtäviin kuuluu suojan järjestäminen mahdollisesti kotinsa menettäneille samoin kuin heikoimmassa asemassa olevien kuten vanhusten ja lasten tarpeista huolehtiminen katastrofin kohdatessa. Sosiaalityöntekijöiden oletetaan osallistuvan myös psykososiaalisen tuen järjestämiseen. (Gibson 2006, 149.) Sosiaalityöntekijät ovat valmistautuneet muuttuviin työtehtäviin, mutta palaaminen takaisin omaan työyhteisöön ja työhön saattaa olla yllättävän hankalaa. Newburn (1993, 141) tuo esille katastrofityön aiheuttaman stressin samoin kuin sen, että tätä stressiä ei välttämättä ymmärretä työyhteisössä.

Marion Gibson (2006, 152-155) jaottelee katastrofin mukanaan tuomat työtehtävät ennen kriisiä tapahtuviin, kriisin aikana tapahtuviin, lyhyen aikaa kriisin jälkeen ja pidemmän aikavälin työtehtäviin. Valmistautumiseen kuuluu olennaisena osa suunnittelu. Sosiaalitoimessa täytyy olla nimettynä henkilö, jonka vastuulle kuuluu katastrofitilanteiden psykososiaalisen tuen järjestämisen suunnittelu. Suunnitelmassa tulee huomioida myös auttajien tuen tarve. Katastrofin sattuessa on paikallisella sosiaalitoimella vastuullaan aloittaa työntekijöiden kutsuminen töihin. Sosiaalitoimen vastuulla on myös saada itse tapahtumapaikalle psykososiaalituen järjestämisestä vastaava tilannejohtaja niin pian kuin mahdollista ja avata tarvittaessa puhelinpalvelu uhreille ja omaisille. Kun katastrofityö on saatu toimimaan, täytyy sosiaalitoimen katastrofisuunnittelusta vastaavien henkilöiden ryhtyä arvioimaan mahdollista pidempiaikaista tuen tarvetta ja siihen tarvittavia resursseja.

Maaliskuun 13. 1996 tapahtui dunblainelaisessa esikoulussa ammuskelu, jossa kuoli 16 lasta ja heidän esikouluopettajansa. Tekijä ampui itsensä tapahtumapaikalla. Lapsensa menettäneille vanhemmille samoin kuin muille tapahtuman uhreille järjestettiin sosiaalitoimen kautta heidän tarvitsemaansa tukea. Dunblainen tragedia kosketti koko yhteisöä ja avun suunnittelussa ja kohdentamisessa oli tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että avuntarvitsijoita ei luokiteltu omaisensa menettäneiksi tai loukkaantuneiksi.

Avun tarjoaminen tapahtui ensisijaisesti yksilön tarpeista käsin. (Gidson 2006, 155-156.)

Suomessa sosiaalitoimen valmiussuunnitteluopas (2008, 16) määrittelee sosiaalitoimen tehtäviä yllätyksellisissä ja poikkeuksellisissa tilanteissa. Tällaisia poikkeustilanteita ovat esimerkiksi sosiaaliturvan rahoituspohjan romahtaminen äkillisesti, pandemia ja muu vakava tartuntatautilanne, radioaktiivinen laskeuma, vaarallisten aineiden aiheuttama onnettomuus, vakavia tuhoja ja evakuoinnin tarvetta aiheuttavat myrkyt, tulvat tai pato-onnettomuudet, räjähdys, tulipalo tai vastaava vakava teko tai onnettomuus, matkustajaliikenneonnettomuus sekä laajamittainen maahantulo. Laajamittainen maahantulo tarkoittaa tilannetta, jossa Suomen lähialueella tapahtuu esimerkiksi luonnonmullitus, joka johtaa pakolaistulvaan Suomen rajan yli.

Sosiaalitoimen tehtäviin kuuluu poikkeusoloissa ruokahuollon, vaatetuksen ja tilapäisen majoituksen järjestäminen sekä henkilöiden välttämättömän toimeentulon turvaaminen. Toimeentulo tulee turvata tarvittaessa toimeentulotuen kautta ja sosiaalitoimessa tulee varautua toimeentulotuen tarpeen lisääntymiseen poikkeustilanteissa. Tehtäviin kuuluu myös kiinnittää erityistä huomiota lasten, vammaisten ja vanhusten palveluiden järjestämiseen ja turvallisuuteen poikkeusoloissa. Sosiaalitoimen tehtäviin kuuluu myös psykososiaalisen tuen järjestäminen suuronnettomuustilanteissa. Tukea voidaan järjestää esimerkiksi erilaisin sosiaalityön keinoin. (STM 2008:12.) Sosiaali- ja terveysministeriön suuronnettomuustilanteiden psykososiaalisen tuen järjestämistä koskevassa asiantuntijatyöryhmän muistiossa (2006) psykososiaalisen tuen järjestämistä ei mainita sosiaalitoimen tehtäviin kuuluvana, vaan siinä tuodaan hyvin selvästi esille, että psykososiaalisen tuen järjestäminen kuuluu terveydenhuollon alaisuuteen. Psykososiaalisen tuen järjestämiseen osallistuu asiantuntijatyöryhmän muistion mukaan myös perheneuvolan henkilökunta, mutta tässäkin kohtaa ei ole mainintaa perheneuvolassa työskentelevistä sosiaalityöntekijöistä. Työryhmän muistio mainitsee sosiaalitoimen tehtäväksi myös lastensuojeluun liittyvät toimet ja toteaa, että sosiaalitoimen työntekijät osallistuvat uhrintunnistukseen ja perheenyhdistämiseen liittyviin tehtäviin.

Jotta avun tarvetta voidaan määritellä, tarvitaan tilanteesta ja sen kehittymisestä jatkuvasti tietoa. Sosiaalitoimen osalta tilannekuvasta tulee ilmetä uhrien ja avuntarvitsijoiden lukumäärä ja erityisesti tulee ilmoittaa lasten, vanhusten ja vammaisten lukumäärä sekä uhrien omaisten ja läheisten lukumäärä. Lisäksi tietoa tarvitaan siitä, minne ihmiset on evakuoitu. Tilannekuvaa päivitetään jatkuvasti ja kentällä olevilla sosiaalitoimen työntekijöiden tehtäviin kuuluu raportoida johdolle ja päivittää siten tilannekuvaa. Poikkeustilanteessa huomio kiinnittyy usein itse tilanteesta johtuvien tehtävien hoitoon kuten uhrien auttamiseen. Tavallinen, katastrofista johtumaton avuntarve ei kuitenkaan vähene. Sosiaalitoimen yksi tärkeistä tehtävistä suuronnettomuustilanteessa on varmistaa, että resurssit riittävät myös perustehtävien hoitamiseen. (STM 2008:12.)

Tapaninpäivänä vuonna 2004 iski maanjäristyksen aiheuttama tsunami Kaakkois-Aasiassa useisiin eri maihin, mm. Indonesiaan, Sri Lankaan ja Thaimaahan. Thaimaassa tsunami iski suosittuihin turistikohteisiin, joka johti maan omien kansalaisten lisäksi useiden satojen matkailijoiden menehtymiseen. Suomalaisia oli alueella paljon ja heistä menehtyi tai katosi yhteensä 179 henkilöä. Tuhon laajuuden selvittyä ryhdyttiin myös Suomessa järjestämään sekä tavallisella koneella lennettäviä evakuointilentonja että sairaala- ja ambulanssilentoja.

Vantaan kriisikeskus (nykyinen Vantaan sosiaali- ja kriisipäivystys) hälytettiin 27.12.2004 ja kriisikeskuksen henkilökunta aloitti työnsä Helsinki-Vantaan lentoasemalla ennen ensimmäisen evakuointilennon saapumista. Kriisikeskus oli lentokentällä viranomaisvastuussa ja tehtäviin kuului psykososiaalisen tuen järjestäminen Thaimaasta palaaville samoin kuin heitä vastaanottamaan tulleille omaisille. Kriisikeskuksen sosiaalityöntekijät huolehtivat muun psykososiaalisen tuen lisäksi yksin maahan saapuvista, omaisensa menettäneistä lapsista. Maahan saapui yksin 21 lasta, mutta kaikille löytyi omainen tai läheinen, joka pysyi lapsesta huolehtimaan. (Onnettomuustutkintakeskus A 2/2004 Y, 87-88.) Sosiaali- ja terveysministeriön

asiantuntijatyöryhmän muistio koskien psykososiaalisen tuen järjestämistä suuronnettomuustilanteessa käy läpi tsunamin jälkeistä auttamistoimintaa myös lentokentällä. Muistiossa mainitaan Vantaan kriisikeskuksen toiminta kentällä ja sitä käydään läpi, mutta muistiossa ei ole mainintaa siitä, että Vantaan kriisikeskuksen henkilökuntaan kuuluu myös sosiaalityöntekijöitä. Muistiossa on maininta siitä, että sosiaalivianomaiset huolehtivat yksin maahan tulleista lapsista.

Marraskuun 7. Päivänä vuonna 2007 tapahtui Jokelan koulukeskuksessa Tuusulassa ammuskelu, joka vaati yhdeksän uhria. Yksi uhreista oli tekijä itse. Koululla tapahtunut ammuskelu aiheutti laajan tarpeen psykososiaalisen tuen järjestämiseen niin kuolleiden omaisille kuin heidän läheisilleenkin. Jokelan koulukeskuksessa toimii sekä lukio että yläaste, joten ammuskelun aiheuttama psykososiaalisen tuen tarve oli massiivinen. Uutinen tapahtumasta levisi laajalle tiedotusvälineissä, myös Suomen rajojen ulkopuolelle. Heti tapahtuman jälkeen Tuusulan kunta ryhtyi organisoimaan psykososiaalisen tuen järjestämistä sitä tarvitseville. Tuen järjestämisessä olivat mukana myös Tuusulan kunnan sosiaalityöntekijät. Heti tapahtuman jälkeen hälytettiin myös Tuusulan kunnan sosiaalitoimen hälytysryhmä. Hälytys tapahtui kunnan valmiussuunnitelman mukaan, joten hälytyksen suoritti Tuusulan sosiaalityön päällikkö. Sosiaalitoimen hälytysryhmä saapui Jokelaan vajaa kaksi tuntia ammuskelun alkamisen jälkeen ja sosiaalitoimen työntekijät osallistuivat psykososiaalisen tuen järjestämiseen. (Oikeusministeriö 2009:2)

Jokelan ammuskelu tapahtui koulussa ja aiheutti suuren ja pitkäaikaisen psykososiaalisen tuen tarpeen. Kuolonuhrien määrä koulusurmassa oli yhdeksän henkilöä, mutta tapahtuman muiden uhrein lukumäärä oli valtaisa. Jokelaan perustettiin jälkihoitoa koordinoiva työryhmä ja Jokelan koulukeskuksen oppilashuoltoa vahvistettiin. Ampumisessa sai surmansa myös Jokelan koulukeskuksen rehtori ja terveydenhoitaja. Koulun sosiaalityön rooli oppilaiden tukemisessa oli tärkeä kun taas sosiaalitoimen sosiaalityöntekijät työskentelivät erityisesti vainajien omaisten kanssa. (Oikeusministeriö 2009:2, 34-37.)

Toinen Suomea kuohuttanut kouluampuminen tapahtui vain alle vuosi Jokelan koulusurmien jälkeen. Syyskuun 23. päivä Seinäjoen ammattikorkeakoulun Kauhajoen yksikössä koulun oppilas tuli koululle ja ryhtyi ampumaan. Hän sytytti myös tulipalon. Ammuskelussa sai surmansa kymmenen henkilöä ampujan lisäksi. Kauhajoella ryhdyttiin pelastus- ja poliisitoimen ohessa myös psykososiaalisen tuen järjestämiseen ampumisen uhreille ja heidän omaisilleen. Koulussa oli oppilaita useista lähikunnista, joten tuen tarve ei rajautunut vain Kauhajoelle. Kauhajoen kunnan sosiaalityöntekijät olivat mukana antamassa kriisiapua heti tapahtuman jälkeen Kauhajoen kauppaoppilaitoksella, jonne ammattikorkeakoululta paenneet nuoret ohjattiin. Kouluampumisen jälkeisinä viikkoina kuntalaisten tuen tarve oli suurta se näkyi myös sosiaalityössä. Lastensuojelun tukea tarvittiin lisääntyneiden pelkojen vuoksi, samoin kuin muun sosiaalityön ja perhetyön tukea. (Oikeusministeriö 11/2010, 41-42.) Se, mitä tämä tuki käytännössä oli ei käy raportista ilmi.

6.2 Sosiaalityön rooli moniammatillisessa yhteistyössä

Katastrofityö on aina moniammatillista yhteistyötä ja jokaisella ammattiryhmällä on oma toimintakulttuurinsa ja johtamisjärjestelmänsä. Jerusalemissa, Israelissa katastrofin jälkeinen psykososiaalinen auttamistyö koordinoidaan Jerusalem Emergency Teamin (JET) kautta, joka toimii yhteistyössä poliisin ja pelastusviranomaisten kanssa. JET:n johtoryhmään kuuluu kunnan eri toimialojen johtavia virkamiehiä. (Yanay & Benjamin 2005, 267.) JET on osa Jerusalem Relief Networkia johon kuuluu Jerusalemin sosiaalitoimen lisäksi muita kunnan viranomaisia, poliisi, pelastuslaitos sekä vesikaasu- ja sähkölaitos. Verkoston tavoitteena on parantaa eri viranomaisten välistä yhteistyötä sekä luoda yhteisiä käytäntöjä katastrofitilanteiden varalle. (Yanay & Benjamin & Yamin 2011, 183-184.)

Katastrofityötä Jerusalemissa tekevät sosiaalityöntekijä kiinnittivät ensimmäisenä huomiota eri ammattiryhmien välisessä yhteistyössä oleviin ongelmiin ja he toivat myös

esille tarpeen yhteistyön kehittämiseen. Terrori-iskun jälkeen paikalla on useita poliisin yksiköitä, joista jokaisella on oma tehtävänsä. Poliisin pommiyksikön tehtävänä on varmistaa, että uusia räjähdyksiä ei synny, rikospaikkatutkijat keräävät paikalta todisteta ja liikennepoliisi ohjaa liikennettä. Näillä yksiköillä ei aina kuitenkaan välttämättä ole yhteyttä toisiinsa tai heidän tehtäviään ei koordinoita yhteisesti. Ambulanssihenkilökunnan tehtävänä on viedä sairaalahoitoa tarvitsevat uhrit hoitoon niin nopeasti kuin mahdollista ja palokunnan tehtävänä on mahdollisten tulipalojen sammuttamisen lisäksi pelastaa raunioissa loukussa olevia. Tapahtumapaikalle saapuu usein myös ortodoksijuutalainen vapaaehtoisjärjestö ZAKA. He haluavat kerätä paikalta kaikki ihmisten jäänteet, jotta kaikki saadaan haudattua. Näiden lisäksi paikalle saapuu myös sosiaalityöntekijöitä, joiden tehtävä on tukea uhreja, jotka eivät tarvitse sairaalahoitoa tai paikalle saapuvia, omaisiaan etsiviä henkilöitä. Sosiaalityöntekijöiden tehtäviin kuuluu myös muiden ammattiryhmien psykososiaalisen tuen järjestäminen. (Yanay & al. 2011, 187.) Kun yhteistä koordinaatiota ei ole eikä kaikilla ole välttämättä tiedossa toisten työtehtävistä, saattaa tämä aiheuttaa tarpeetonta skismaa ammattiryhmien välille.

Vaikka sosiaalityöntekijöillä on Jerusalemissa selkeä tehtävä katastrofityössä, saattaa eri ammattiryhmien välille syntyä väärinymmärryksiä ja eri ammattiryhmät saattavat myös tehdä päällekkäistä työtä osin toisistaan tietämättä. Sosiaalityöntekijät kiinnittivät huomiota siihen, että eri tiimien työntekijät eivät aina kohdelleet toisiaan kunnioittavasti tai huomioineet toistensa tarpeita. Tilanteen parantamiseksi eri toimijoista koottiin yhteinen ajatushautomo, jonka tarkoituksena oli parantaa eri ammattiryhmien välistä yhteistyötä. Tavoitteena oli luoda yhteinen foorumi, johon osallistuvat niin viralliset kuin puolivirallisetkin auttajaorganisaatiot ja työskentely päätettiin keskittää ensilinjan auttajien yhteistyön parantamiseen ja auttajien tietoisuuden lisäämiseen siitä, miten katastrofitilanteissa työskentely vaikuttaa heihin. Tavoitteena ei ollut uusien rakenteiden luominen vaan olemassa olevien vahvistaminen. (Yanay & al. 191.)

Sosiaalityöntekijät pitävät yhteyttä muihin ammattiryhmiin kuten poliisiin, armeijaan, kunnanhallintoon ja erityisesti kunnan sosiaalityöntekijöihin ja hallituksen virkamiehiin. Sairaalan sosiaalityöntekijät ovat myös iskua seuraavana päivänä yhteydessä National Insurence Instituteen ja antavat heille apua tarvitsevien uhrien henkilötiedot. N.I.I on valtiollinen organisaatio, joka auttaa terrori-iskuissa loukkaantuneita ja omaisensa menettäneitä niin taloudellisesti, sosiaalisesti kuin psyykkisestikin. Jotta omaiset ja uhrin voivat saada tukea N.I.I:n kautta on Israelin puolustusministeriön luokiteltava isku vihamieliseksi. Terrori-iskuissa loukkaantuneille Israelin armeijan sotilaille on olemassa oma avustusjärjestelmänsä. (Faidlin & Rabin 2006, 118-119 ; Abbot 2010, 78.)

Myös muualla kuin Jerusalemissa on ryhdytty luomaan kunnallisia valmiusorganisaatioita terrori-iskujen varalle. Näissä organisaatioissa on moniammatillisia tiimejä, joita johdetaan keskitetysti. Nämä tiimit ovat tärkein toimija iskun jälkeisen sosiaalisen tuen antamisessa ja tiimejä johtavat sosiaalityöntekijät. Tiimien perustaminen ei aina sujunut ilman ongelmia ja erityisesti oman hankaluutensa loi eri ammattiryhmien ja mukana olevien vapaaehtoisten erilaiset työskentelykulttuurit. Erot johtivat erilaisiin tulkintoihin tilanteista ja koska kaikilla ammattiryhmillä oli myös oma ammattikielensä, jargoninsa, oli yhteisen ymmärryksen löytäminen eri ammattiryhmien välillä vaikeaa. Muut ammattiryhmät eivät myöskään suhtautuneet ilman varauksia siihen, että sosiaalityöntekijät toimivat tiimien johtajina. (Izhaky & York 2005, 143-144.) Jotta yhteistyö toimisi, tarvitaan myös yhteisiä harjoituksia niin paikallisella kuin kansallisellakin tasolla. Säännöllisten harjoitusten myötä eri ammattiryhmät pystyvät yhdessä kehittämään ja parantamaan valmiuttaan ja luomaan yhteisen, kaikilla tiedossa olevan ohjeistuksen. (Shahar 1993, 148.)

Sosiaalityöntekijät ovat katastrofitilanteissa auttajia muiden auttajien rinnalla, mutta heidän vastuullaan on usein myös avun järjestäminen muille katastrofityössä oleville. Sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on huolehtia siitä, että muut ensilinjan auttajat saavat mahdollisuuden purkaa työn aiheuttamia tunteita ja sosiaalityöntekijät myös huolehtivat siitä, että muut auttajat pysyvät työkykyisinä. (esim. Sharar 1993; Gibson 2006; Yanay

& Benjamin 2005.) Tämä muuttaa sosiaalityöntekijöiden ja muiden ammattilaisten välistä suhdetta. Sosiaalityöntekijät eivät ole vain auttajia muiden rinnalla vaan myös auttajien auttajia. Osalle muista ammattiryhmistä tämä sosiaalityöntekijöiden kaksoisrooli ei aiheuta ongelmia, toiset taas saattavat kokea sen osin häiritsevänä. Tämä ei toki välttämättä liity sosiaalityöntekijöihin ammattikuntana vaan henkilön itsensä haluttomuuteen ottaa apua vastaan.

Kegworthin lento-onnettomuuden jälkeen sosiaalityöntekijät Leicesterin valmiusrhmästä kutsuttiin paikalle lehtokenttähotelliin, jossa he yhteistyössä poliisin ja lentoyhtiön henkilökunnan kanssa ottivat vastaan lento-onnettomuudessa olleiden omaisia. Sosiaalityöntekijät osallistuivat yhdessä poliisin ja lento-yhtiön kanssa onnettomuuden uhrien tunnistukseen. (Gibson & Iwaniec 2003, 858.)

Katastrofi aiheuttaa usein tilanteen, jossa viranomaisten omat resurssit eivät riitä vastaamaan kaikkeen avuntarpeeseen. Virallisen sektorin tukena on yleensä erilaisia vapaaehtoisjärjestöjä, joille delegoidaan tiettyjä, usein jo ennalta sovittuja tehtäviä. Sosiaalityöntekijät siirtävät usein tiettyjä psykososiaalisen tuen järjestämiseen liittyviä tehtäviä koulutetuille vapaaehtoisille. Hillsborough:n katastrofin jälkeen vapaaehtoiset tekevät osin yhdessä sosiaalityöntekijöiden kanssa samoja tehtäviä. He tarjosivat uhreille ja omaisille psykososiaalista tukea ja auttoivat mm. kuljetuksissa. Liverpoolissa oli sosiaaliviraston toimesta perustettu auttava puhelin loukkaantuneille ja heidän omaisilleen. Vastuu puhelinlinjan hoidosta siirrettiin vähitellen sosiaalityöntekijöiltä vapaaehtoisille. Tämä siirto oli mahdollinen, koska Liverpoolin sosiaalitoimella oli pitkä historia yhteistyön tekemisestä vapaaehtoisten organisaatioiden kanssa. (Newburn 1993, 51-52.)

Suomessa poikkeusoloissa tapahtuva työskentely on aina yhteistyötä muiden ammattiryhmien kanssa. Jokaisella ammattiryhmällä on oma tehtävänsä ja jokaisen vastualueet pitäisi olla myös muiden tiedossa. Sosiaalitoimen valmiussuunnitteluopas (2008, 21-22) toteaa, että poikkeustilanteissa sosiaalitoimen on tehtävä kiinteää yhteistyötä vapaaehtoisorganisaatioiden kanssa. Järjestöt voivat osallistua oman

erikoisalansa mukaisiin tehtäviin ja heidän osaamisensa hyödyntämiseen olisi syytä kiinnittää huomiota. Järjestökentällä Vapaaehtoisella pelastuspalvelulla ja Suomen punaisella ristillä on omat erityiset tehtävänsä katastrofitilanteissa. Vapaaehtoiseen pelastuspalvelu on kattojärjestö johon kuuluu useita kymmeniä kansalaisjärjestöä ja noin 1400 hälytysryhmää. Suomen punaisen ristin paikallisyhdistykset ovat olennainen osa valmiutta. Vapaaehtoisen pelastuspalvelun ja Punaisen ristin hälyttämisestä tehdään aina erikseen päätös. Järjestöiden panos katastrofitilanteessa on hyvin tärkeä, koska on hyvin todennäköistä, että viranomaistoiminnan resurssit ovat poikkeustilanteessa riittämättömät.

Sosiaalitoimen tehtäviin kuuluva psykososiaalisen tuen järjestäminen on monen toimijan yhteistyötä. Psykososiaalista tukea järjestetään yhteistyössä terveydenhuollon ja vapaaehtoisten, kuten Punaisen ristin sekä kirkon kanssa. Suomalaisessa katastrofityössä kirkolla ja sen henkisellä huollolla on ollut useissa tilanteissa tärkeä rooli. Psykososiaalisen tuen järjestämisen tavat vaihtelevat kunnittain ja siten myös yhteistyön tekemisen tavat. Useissa kunnissa psykososiaalisesta tuesta vastaa terveyskeskusten yhteydessä toimivat kriisiryhmät, toisissa kunnissa palvelu saatetaan ostaa järjestöiltä. Joissain kunnissa kriisityö järjestetään sosiaalipäivystyksen kautta. (STM 2008:12.)

Kaakkois-Aasian tsunamin yhteydessä lentokentällä alueelta palaavia oli vastassa henkilöitä useista eri ammattiryhmistä kuten poliisista, terveydenhuollosta ja sosiaalitoimesta. Paikalla oli myös useiden vapaaehtoisjärjestöjen, kirkon ja Suomen punaisen ristin edustajia. Työtehtävät lentokentällä oli jaettu eri ammattiryhmien kesken ja viranomaisvastuu psykososiaalisen tuen järjestämisestä ja koordinoinnista oli Vantaan kriisikeskuksella. Tsunamin uhrin ja heidän omaisensa tarvitsivat myös tukea pitkään itse katastrofin jälkeen. Vantaalla tsunamin uhrien auttamiseksi perustettiin jälkihuoltotyöryhmä, johon kuuluivat sosiaali- ja terveydenhuollon, Kelan, perheneuvoloiden, Peijaksen sairaalan psykiatrisen yksikön ja Vantaan kriisikeskuksen edustajat. Työryhmän tehtävänä oli suunnitella vantaalaisten uhrien ja omaisten jälkihoitoa ja työhän siirrettiin muista tehtävistä psykiatrian erikoislääkäri, psykiatrian

erikoissairaanhoidaja ja sosiaalityöntekijä. (Onnettomuustutkintakeskus A 2/2004, 87-95.)

Jokelan kouluampumisen jälkeen Jokelan kirkolle perustettiin kriisikeskus, jossa tarjottiin psykososiaalista tukea uhreille ja heidän omaisilleen. Psykososiaalisen tuen järjestäminen suuronnettomuustilanteessa vaatii aina useamman eri ammattiryhmän yhteistyötä ja Jokelassa tukea antoivat niin sosiaalityön kuin terveydenhuollon ja nuorisotyön ammattilaiset. Paikalla oli myös kirkon henkisen huollon, vapaaehtoisen pelastuspalvelun, Helsingin SOS-auton, Hyvinkään mielenterveysseuran kriisikeskuksen, Punaisen ristin sekä Vantaan kriisikeskuksen (nykyisin Vantaan sosiaali- ja kriisipäivystys) työntekijöitä. (Oikeusministeriö 2009:2, 33-34.) Kauhajoella ensivaiheen kriisiapu oli kunnan kriisiryhmän, terveydenhoitajien ja sosiaalityöntekijöiden vastuulla. He olivat Kauhajoen kauppaooppilaitoksella vastaanottomassa ammattikorkeakoululta paenneita nuoria. Koululla työskentelevät ammattilaiset saivat nopeasti apua myös naapurikunnan Kurikan kriisiryhmältä ja Kauhajoen ja Ilmajoen seurakunnilta sekä Suomen punaiselta ristiltä. (Oikeusministeriö 11/2010, 39-40.)

Kauhajoen kouluampumisen jälkeen seuraavana päivänä perustettiin sosiaali- ja terveysministeriön asettama Kauhajoki-työryhmä, jonka tehtävänä oli tukea Kauhajoen kaupunkia uhrien ja omaisten kriisiavun järjestämisen suunnittelussa ja antamisessa. Työryhmään kuului edustajia sosiaali- ja terveysministeriöstä, opetusministeriöstä, Kansanterveyslaitokselta ja Stakesista (nykyisin Terveyden ja hyvinvoinninlaitos), Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiristä, opetushallituksesta, Kauhajoen terveyskeskuksesta, Seinäjoen koulutuskuntayhtymästä, Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiristä, Tuusulan jälkihoitotyöryhmästä, Vantaan kaupungilta sekä Suomen punaisesta rististä. (Oikeusministeriö 11/2010, 35.)

6.3 Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde

Työntekijän suhde asiakkaisiinsa voi olla hyvin moninainen. Suhde voi olla vierellä kulkijan, auttajan tai tukijan. Suhde voi myös syntyä fyysisessä kohtaamisessa tai puhelinkeskustelussa. Israelilaisessa aineistossa työntekijä oli asiakkaan vierellä kulkija, auttaja ja tukija sekä tarvittaessa myös asiakkaan asianajaja.

Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde syntyy Israelissa katastrofin tapahduttua hyvin aikaisessa vaiheessa, joskus jo tapahtumapaikalla. Tilanteessa syntynyt suhde asiakkaan ja työntekijän välillä on vahva ja asiakkaat saattavat toivoa, että heidän kanssaan työskentelyn aloittanut työntekijä myös jatkaa työskentelyä heidän kanssaan pidempään. Asiakkailta syntyy luottamus työntekijään ja siihen, että on olemassa ihminen joka tuntee juuri heidän tapauksensa. (Yanay & Benjamin 2005, 272.)

Sosiaalityöntekijöiden kohdatessa asiakkaan ensimmäistä kertaa esimerkiksi sairaalan ensiavussa, rohkaisevat he tätä olemaan yhteydessä omaisiinsa jos vain asiakkaan kunto sen sallii. Ihmiset ovat usein hyvin järkyttyneitä, vaikka fyysiset vammat olisivatkin jääneet hyvin pieniksi. Järkytyksensä vuoksi he eivät välttämättä ymmärrä yhteydenoton tärkeyttä ja sosiaalityöntekijöiden tulee tukea asiakasta niin, että hän kykenee saamaan toimintakyk्याän vähitellen takaisin. Sosiaalityöntekijä, joka on ryhtynyt hoitamaan asiakkaan asiaa kulkee tämän vierellä niin pitkään kuin on tarve. Pyrkimyksenä on, että työntekijät vaihtuisivat mahdollisimman vähän. (Faidlin & Rabin 2006, 117-118.)

Israelilaisissa sairaaloissa on omaisten vastaanottopisteitä, joissa työskentelevät sosiaalityöntekijät ovat asiakkailleen avain mahdolliseen tietoon heidän vielä kadoksissa olevien omaistensa kohtalosta. Tämä saattaa aiheuttaa joskus omaisistaan huolestuneille asiakkaille epäilyn, että sosiaalityöntekijät salaavat heiltä tietoa. Tällaiset epäilyt vaikeuttavat luottamuksellisen asiakassuhteen syntymistä. Sosiaalityöntekijän ja

asiakkaan välisen luottamuksen syntymistä saattaa hankaloittaa myös tilanne, jossa kahden toisilleen tuntemattoman perheen jäsenet pitävät samaa, vielä tunnistamatonta uhria kadonneena omaisenaan. Sosiaalityöntekijän on tilanteessa tuettava kummankin perheen jäsentä tietäen, että toinen tai molemmat tulevat kokemaan hetken päästä karvaan pettymyksen. (Faidlin & Rabin 2006, 122; Somer & al. 2004, 1085.) Sosiaalityöntekijät joutuvat käymään jatkuvaa eettistä pohdintaa eri työskentelytapojen ja niiden mahdollisten lopputulosten välillä. Yksi näistä eettisistä ongelmista liittyy vaitiolovelvollisuuteen ja sen noudattamiseen. Sosiaalityöntekijällä saattaa olla asiakkaan kannalta oleellista tietoa esimerkiksi tämän omaisesta, mutta hän ei voi vielä sitä kertoa. Tällöin sosiaalityöntekijät joutuvat tekemään ratkaisuja lain noudattamisen ja asiakkaan tukemisen välillä. Useille sosiaalityöntekijöille on selvää, että he noudattavat lakia, mutta toisille asia voi aiheuttaa suuremman moraalisen ristiriidan. (Sweifach & al. 2010, 825.)

Asiakkaan ja työntekijän välille syntyy ainutlaatuinen ammatillinen suhde, koska työntekijä on ollut kulkenut asiakkaan vierellä hänen tähän mennessä todennäköisesti kamalimmalla hetkellä. Suhde saattaa muodostua erityiseksi myös työntekijän näkökulmasta. Koska työntekijä on ollut asiakkaan vierellä hyvin stressaavassa tilanteessa, saattaa myös työntekijä kiintyä asiakkaaseensa tavallista voimakkaammin. Työntekijä saattaa kiintyä asiakkaaseen hyvin voimakkaasti myös siksi, että tämä muistuttaa paljon jotain hänen tuttavaansa tai uhrin perhe on hyvin oman perheen kaltainen. Katastrofitilanteissa syntyneet asiakassuhteet ovat erityisiä ja työntekijöiden on kiinnitettävä huomiota tähän erityisyyteen ja omaan työskentelyynsä ja siihen onko suhteessa kyse ammatillisesta suhteesta vai toisen auttamisesta, inhimillisestä eleestä. (Yanay & Benjamin 2005, 272-274 ; Faidlin & Rabin 2006, 122.)

Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan väliseen suhteeseen tuo oman lisänsä se, että sosiaalityöntekijät Israelissa ovat usein myös itse tavalla tai toisella osallisia katastrofissa muutenkin kuin työnsä puolesta. He saattavat itse asua alueella tai heillä on omaisia ja ystäviä alueella. Asiakkaat saattavat kokea, että työntekijä ei voi ymmärtää heidän kokemuksiaan ellei tämä ole itse kokenut samaa ja sosiaalityöntekijät itse voivat

myös kokea, että he pystyvät vastaamaan paremmin asiakkaiden kokemuksiin niiden omakohtaisuuden johdosta. Tällaisessa tilanteessa on kuitenkin hyvin tärkeää, että työntekijöillä on järjestetty mahdollisuus työnohjaukseen ja omien kokemustensa käsittelyyn. Vaikka sosiaalityöntekijät ovat usein osa yhteisöä jota katastrofi kohtaa, on heidän suhteensa asiakkaisiin kuitenkin koko ajan ammatillinen. Se ei muutu työntekijän omista kokemuksista huolimatta vertaistueksi. (Itzaky & Dekel 2005, 340-341.) Asiakkailta on välillä suuriakin odotuksia sosiaalityöntekijöitä kohtaan. Heidän oletetaan olevan saatavilla koko ajan ja jos näin ole, kokevat asiakkaat jääneensä ilman tukea. Välillä nämä odotukset ovat hyvin epärealistisia ja niihin on käytännön tasolla mahdoton vasta. (Boehm 2010, 269.)

Katastrofitilanteessa israelilainen sosiaalityöntekijä toimii tarvittaessa myös asiakkaan asianajajana tilanteissa, joissa pelkkä tuen antaminen ei riitä. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde muuttuu auttamissuhteesta asianajosuhteeksi tilanteissa, joissa asiakas on jo ennen katastrofia ollut muita heikommassa asemassa. Esimerkiksi vanhukset tai fyysisesti vammaiset henkilöt saattavat jäädä jalkoihin evakuoitikeskuksissa ja silloin sosiaalityöntekijän tehtävänä on varmistaa, että olemassa olevat ruokatarvikkeet ja huovat jaetaan oikeudenmukaisesti. Asiakkailta on myös usein oikeus korvauksiin aiheutuneista tuhoista. Korvausten saaminen ja hakeminen voi joskus olla hankalaa, ja tällöin sosiaalityöntekijöiden tulee ajaa asiakkaan asiaa ja varmistaa, että hän saa itselleen kuuluvat korvaukset. (Boehm 2010, 271-272.)

Sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden välisen luottamuksellisen suhteen syntymiselle katastrofitilanteessa voi olla myös esteitä ja nämä esteet voivat myös hankaloittaa asiakkaiden avun hakemista ja hyväksymistä. Näihin esteisiin on kiinnitetty huomiota englantilaisessa tutkimuksessa. Tim Newburn (1993, 91-98) nimeää näiksi esteiksi avun tarpeen tunnistamiseen liittyvät ongelmat, avun hyväksymisen hankaluuden, tiedon puutteen ja tunteen siitä, että on avun arvoinen. Avun vastaanottamista voi myös hankaloittaa sosiaalityöhön, sosiaalityöntekijöihin ja sosiaalityön asiakkaisiin liitetty stigma. Katastrofin kohdatessa ihmisten ensimmäinen reaktio on yleensä shokki ja shokissa oleva henkilö ei välttämättä ymmärrä tapahtuneen laajuutta eikä omaa avun

tarvettaan. Suurimmalla osalla ihmisistä toimintakyky säilyy shokista huolimatta ja shokkiin saattaa liittyä myös tiettyä tunteettomuutta. Nämä saattavat luoda ihmiselle kokemuksen omasta pärjäämisestä ja siitä, että hän ei tarvitse apua. Tämä kokemus liittyy myös vahvasti tarjotun avun hyväksymiseen. Vaikka ymmärrys siitä, että katastrofi vaikuttaa myös omaan elämään olisi olemassa, saattaa ihmisellä olla kuitenkin vahva kokemus siitä, että hän pärjää ilman apua. Näkemys siitä, että tulee pärjäämään ilman apua liittyy olennaisesti ennen katastrofia olleeseen kuvaan itsestä ja siihen, millaiseen avunhakemisen kulttuuriin uhri on kasvanut ja tottunut.

Katastrofin uhreja on aina enemmän kuin vain tilanteessa välittömästi mukana olleet tai katastrofin johdosta omaisensa menettäneet. Newburn (1993, 93-96) muistuttaa siitä, katastrofin yhteydessä saattaa ilman erityistä tarkoitusta kehittyä avun ansaitsemisen hierarkia, jolloin osa apua tarvitsevista kokee, että he eivät ansaitse apua esimerkiksi siksi, että he eivät menettäneet lähiomaisiaan tai eivät itse loukkaantuneet tapahtumassa. Kun ihmiselle, joka kokee avun kuuluvan jollekin muulle tarjotaan apua, saattaa hän kieltäytyä vaikka olisikin avun tarpeessa. Tunne siitä, että ei ansaitse tulla autetuksi häiritsee työntekijän ja asiakkaan suhteen kehittymistä, jos asiakas kuitenkin suostuu ottamaan apua vastaa.

Avun vastaanottamisen ja sosiaalityöntekijän ja asiakkaan luottamuksellisen suhteen kehittymistä voi haitata voimakkaasti sosiaalityöhön ja sosiaalityöntekijöihin liitetty stigma. Sosiaalityöntekijöiden julkisuuskuva ei ollut kovin hyvä Isossa-Britanniassa 1980-1990 luvun taitteessa, johtuen lastensuojelun asiakkaana olleiden lasten kuolemantapauksista. Sosiaalityöntekijöitä syytettiin tapahtuneesta ja sosiaalityöntekijöiden ammattitaidosta oli myös liikkeellä hyvin kyseenalaisia käsityksiä. Hillsborough:n jalkapallostadionilla tapahtuneen katastrofin jälkeen kunnan sosiaalityöntekijät tarjosivat aktiivisesti apuaan uhreille ja heidän omaisilleen. Osa henkilöistä, joille apua tarjottiin kertoivat myöhemmin kieltäytyneensä avusta, koska tarjoajina olivat olleet sosiaalityöntekijät. Heidän oli ollut hankala nähdä sosiaalityöntekijät auttajina ja he kokivat, että sosiaalityöntekijöiden ilmaantuminen ovelle tarkoittaa lasten huostaanottoa. Monet myös kokivat, että sosiaalityöntekijöiden

apua tarvitsevat vain ne jotka pahoinpitelevät lapsiaan ja he näkivät sosiaalityöntekijät kummallisena rotuna, joilla ei ole mitään ymmärrystä ihmisten jokapäiväisestä elämästä. (Newburn 1993, 94-95.)

Sosiaalityöntekijän suhde asiakkaaseen hänen etujensa valvojana tuli esille myös Shankill Roadilla, Belfastissa vuonna 1993 tapahtuneen IRA:n pommi-iskun jälkeen. Sosiaalityöntekijät osallistuivat psykososiaalisen tuen antamiseen iskun uhreille ja heidän omaisilleen. Tuen antamisen ehdoista syntyi keskustelua, kun jotkut nostivat esille, että pommin asettajan omaisille ei pitäisi antaa kriisiapua ja tukea. Pommin asettaja menehtyi iskussa. Sosiaalityöntekijät nostivat esille kaikkien oikeuden apuun riippumatta siitä, miten he ovat menetyksen kokeneet. (Gibson & Iwaniec 2003, 859.)

Sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden suhde muotoutui sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta kovin erilaiseksi kuin heidän tavalliset, arkityössä kohtamansa asiakassuhteet, koska lähtökohta suhteen muodostumiselle oli toisenlainen. Sosiaalityöntekijät kokivat hämmentävänä tilanteen, jossa heidän täytyi itse lähestyä asiakasta ja tarjota apuaan. (Gibson 2006, 201.)

Kaakkois-Aasian tsunamin jälkeen Helsinki-Vantaan lentokentällä oli myös sosiaalityöntekijöitä vastaanottomassa tuhoalueelta saapuvia ihmisiä. Sosiaalityöntekijöiden ensisijainen tehtävä oli huolehtia maahan ilman huoltajaa saapuneista lapsista, joita oli yhteensä 21. Kaikille löytyi kuitenkin joku sukulainen tai läheinen, jotka saattoivat ottaa lapset huostaansa. Sosiaalityöntekijöiden suhde asiakkaisiin oli lyhyt ja pääasiallisena tehtävänä oli varmistaa, että lapset ja heitä vastaan tulleet aikuiset kohtaavat. (Onnettomuustutkintakeskus A 2/2004, 88.)

Jokelan koulusurmien jälkeen Tuusulan kunnan sosiaalityöntekijät osallistuivat heti tapahtuman jälkeen perustetun kriisikeskuksen toimintaan ja tarjosivat keskusteluapua tapahtuman kokeneille. Kunnan sosiaalityöntekijöiden työ jatkui kuitenkin pitkään erityisesti omaisensa menettäneiden perheiden kanssa. Näiden kahden työtehtävän

myötä sosiaalityöntekijöille ja heidän asiakkailleen muodostui hyvin erilaisia suhteita. Suhteiden laatu ei kuitenkaan käy aineistostani ilmi. (Oikeusministeriö 2009:2.)

6.4 Koulutus, arvostus ja ammatti-identiteetti

Sosiaalityöntekijäksi tullaan pääasiassa koulutuksen kautta. Tämä koulutus on usein joko ylempi tai alempi korkeakoulututkinto. Jotta sosiaalityöntekijä voisi työskennellä tehokkaasti katastrofitilanteissa, on hänen saatava myös siihen koulutusta. Tavanomainen sosiaalityöntekijän koulutus ei vielä riitä, koska koulutuksessa harvoin opiskellaan tietoja ja taitoja, joita tarvitaan katastrofitilanteissa työskentelyyn (Yanay & Benjamin 2005, 272). Sosiaalityöntekijöiden täytyy harjoitella tulevia työtehtäviä varten ja harjoituksia on pidettävä säännöllisesti (Shahar 1993, 148).

Katastrofitilanteissa työskentelyyn on olemassa erilaisia koulutuksia, jotka ovat ainakin osittain muotoutuneet paikallisista tarpeista. Galilean alueella Israelissa työskenteleville sosiaalityöntekijöille järjestetyssä koulutuksessa pohjana oli sosiaaliseen konstruktionismiin ja narratiiviseen lähestymistapaan kiinnittyvä ajattelu. Koulutuksessa otettiin huomioon se, että paikalliset sosiaalityöntekijät elävät yhteisössä, joka voi joutua joko terrori-iskun tai mahdollisesti ohjusiskun kohteeksi. Tällöin sosiaalityöntekijöiden oletetaan olevan töissä kun taas muiden oletetaan hakeutuvan suojaan. Koulutusta suunniteltaessa otettiin huomioon sosiaalityöntekijöiden olemassa oleva ammattitaito niin sosiaalityössä kuin katastrofityössä ja koulutuksen tavoitteena oli edetä asiantuntijoiden välisenä dialogina. Koulutukseen osallistuvia sosiaalityöntekijöitä tuetaan huomaamaan niitä narratiiveja, jotka tukevat heidän työssä jaksamistaan ja mahdollisuuksien mukaan siirtämään näitä kokemuksia asiakastyön voimavaraksi. (Shamai 2003, 547-548.)

Englannissa Hillsboroug:n katastrofin jälkeen auttamistyössä mukana olleet sosiaalityöntekijät toivat esille ennen katastrofia pidettyjen koulutusten tarpeellisuuden. Koulutuksella on kiinteä yhteys sosiaalityöntekijöiden työssä jaksamiseen ja siihen miten paljon he kokivat sijaistraumatisoitumiseen liittyviä oireita. Vaikka

sosiaalityöntekijöillä paljon kokemusta perustyöstään, kokivat he että tämä kokemus ei yksin riittänyt tuomaan heille varmuutta katastrofitilanteessa toimimiseen. Yksikään sosiaalityöntekijä ei kokenut olevansa täysin valmistautunut työskentelyyn katastrofitilanteessa. (Newburn 1993, 128.)

Marion Gibson (2006, 199-205) toteaa, että katastrofisosiaalityötä tekeville sosiaalityöntekijöille ja muille katastrofityötä tekeville on syytä luoda oma koulutusohjelma, jonka tarkoituksena on vähentää katastrofitilanteiden aiheuttamaa stressiä. Gibson esittelee kirjaan yhden mahdollisen koulutusmallin, jonka hän on luonut tutkimuksena pohjalta. Koulutus on rakentunut erilaisten moduleiden varaan ja yhden modulin aihepiirin läpikäyminen vie noin puolipäivää. Ensimmäisen koulutuksen osan tavoitteisiin kuuluvat ymmärryksen lisääminen siitä, millaisia erilaisia katastrofeja ja onnettomuuksia voi tapahtua ja tietoisuuden lisääminen tapahtumien aiheuttamista psykososiaalisista reaktioista. Tavoitteena on myös lisätä työntekijöiden tietoisuutta katastrofitilanteissa työskentelyn aiheuttamasta psyykkisestä kuormituksesta sekä psykososiaalisen tuen tarpeellisuudesta myös auttajille itselleen. Katastrofitilanteissa työskentely on sitä tehokkaampaa mitä koulutetumpia työntekijät ovat ja jotta koulutus olisi tarkoituksen mukaista, olivat sosiaalityöntekijät Englannissa yhdessä muiden ammattilaisten kanssa suunnittelemassa koulutusta, jonka tarkoituksena oli luoda henkilökunnalle ja vapaaehtoisille valmiuksia työskennellä mahdollisessa katastrofitilanteessa. (Smith, Lees & Clymo 2003, 518.)

Koulutuksen toinen moduli on suunniteltu erityisesti ammattiryhmille ja työntekijöille, jotka hälytetään paikalla katastrofin tapahduttua. Koulutuksessa tulee kiinnittää huomiota jokaisen ammattiryhmän tehtävään katastrofityössä ja siihen, että kaikilla työhön osallistuvilla on tiedossa oma tehtävänsä. Tämän lisäksi tulee ottaa huomioon mahdolliset ristiriidat eri ammattiryhmien välillä. Erityisesti sosiaalityöntekijät olivat toivoneet, että koulutuksessa kiinnitettäisiin huomiota sosiaalityön rooliin katastrofitilanteissa. Kolmannen modulin sisältö on suunniteltu tukemaan henkilökuntaa pitkäkestoisessa työssä katastrofin jälkeen. Koulutuksen tavoitteena on tuoda tietoa

katastrofin pitkäaikaisista vaikutuksista. Koulutus rakentuu edellisten moduleiden varaan ja siinä kiinnitetään huomiota hyviin työkäytäntöihin. (Gibson 2006, 201-202.)

Sosiaalityöntekijöillä ja yleensä hyvin vahva ammatti-identiteetti ja heillä on koulutuksensa vuoksi kyky työskennellä niin yksilöiden, perheiden kuin ryhmienkin kanssa. Sosiaalityöntekijöillä on arkityönsä kautta tietoa ja kokemusta työskentelystä kriisissä olevien ja menetyksen kokeneiden ihmisten kanssa. Sosiaalityöntekijöillä on myös ymmärrystä perhedynamiikasta ja heillä on tietoa ja kokemusta olemassa olevista palveluista. Tämä auttaa uhrien eteenpäin ohjaamisessa ja siinä, että heidät myös ohjataan oikeaan paikkaan. Sosiaalityöntekijöillä on lisäksi arkityönsä myötä kehittyneet olemassa olevat verkostot toisten sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tämä helpottaa työskentelyä myös katastrofitilanteissa. (Yanay & Benjamin 2005, 271; Boehm 2010, 261.) Sosiaalityöntekijät ovat sitoutuneet rooliinsa auttajina ja heillä on vahva ammatti-identiteetti. Tämä vahva sitoutuminen auttajan rooliin ja sosiaalityöntekijänä olemiseen saattaa aiheuttaa ristiriitoja sosiaalityöntekijöiden ja heidän perheidensä välille. Nämä ristiriidat tulevat esille tilanteissa, joissa sosiaalityöntekijät perheineen ovat osa yhteisöä, jota katastrofi koettelee. Vahva identifioituminen ennen kaikkea auttajaksi ja sosiaalityöntekijäksi saa työntekijät laittamaan työnsä etusijalle. (Shamai 2005, 207-208.)

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön asettaman asiantuntijatyöryhmän muistiossa koskien suuronnettomuuksien psykososiaalisen tuen järjestämistä (2006:81, 18) todetaan että niin sosiaali- kuin terveydenhuollon henkilöstön samoin kuin poliisin ja pelastustoimen henkilöstön peruskoulutukseen pitää sisältyä opetusta traumaattisten kriisien tunnistamisesta sekä stressitilanteissa toimimisesta. Kriisiryhmien jäsenille täytyy järjestää jatkokoulutusta sekä työnohjaus. Jatkokoulutuksessa tulee kiinnittää huomiota mm. erilaisiin auttamismenetelmiin. Koulutukseen tulee kuulua myös käytännön harjoittelua. Suomalaisesta aineistosta ei ollut luettavissa sosiaalityöntekijän ammatti-identiteettiin liittyviä kategorisointeja.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA YHTEENVETO

Tutkimukseni tavoitteena on ollut selvittää mitä on katastrofisosiaalityö. Lähdin etsimään vastausta kysymykseeni tarkastelemalla israelilaista, brittiläistä ja suomalaista aineistoni etsien sieltä erilaista sosiaalityön asiantuntijuutta ja sen osa-alueita. Tutkimusmetodinani käytin tässä tutkimuksessa alun perin Harvey Sacksin kehittämään kategoria-analyysia. Kategoria-analyysin kautta on mahdollista tarkastella sitä, miten ihmiset jäsentävät jokapäiväistä elämäänsä ja luokittelevat siihen kuuluvia asioita. Vaikka tutkimukseni aihe on kaukana jokapäiväisestä, katson että kategoria-analyysi oli sovelias metodi. Katastrofi rikkoo totutun, mutta se ei tarkoita sitä, että ihminen luopuisi totutuista tavoista hahmottaa maailmaan. Ajatukseni on, että ihminen tunnistaa katastrofitilanteessa asiantuntijaksi henkilön käyttämällä samoja kategorioita kuin jokapäiväisessä elämässäkin.

Luin aineistoani etsien sieltä erilaisia sosiaalityön asiantuntijuuden osa-alueita. Aineistossani ei ollut kaikkia alueita, joiden kautta asiantuntijuutta voisi määritellä. Sieltä nousi kuitenkin neljä tärkeää asiantuntijuuden kategoriaa. Nämä olivat sosiaalityön tehtävät, sosiaalityön rooli moniammatillisessa yhteistyössä, sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen suhde sekä koulutus ja sosiaalityön arvostus ja ammatti-identiteetti. Kolme ensimmäistä kategoriaa nousivat selkeästi voimakkaammin esille kuin viimeinen, koulutusta ja ammatti-identiteettiä käsittelevä kategoria. Aineistossani on lukuisia kohtia, jotka olisi ollut mahdollista sijoittaa myös johonkin toiseen kategoriaan kuin mihin olen sen sijoittanut. Pidän kuitenkin valitsemani sijoittelua hyvänä tähän tutkimukseen. Kaikkia kategorioita ei ollut myöskään löydettävissä jokaisesta tekstistä.

Aineistoni koostui keskenään jonkin verran erilaisesta materiaalista. Israelilainen aineistoni oli tieteellisiä artikkeleita, brittiläisessä aineistossa oli tieteellisiä artikkeleita ja kaksi kirjaa. Suomalainen aineistoni oli viranomaisohjeita ja onnettomuustutkintakeskuksen raportteja. Mielestäni aineistoani pystyi analysoimaan

hyvin myös yhdessä vaikka eroja olikin paljon. Olin jo ennen analyysiani ennakoanut, että suomalainen aineistoni saattaa olla aika informaatioköyhää sosiaalityötä ajatellen ja näin tapahtuikin. Suomalainen aineistoni oli sivumäärältään suurin, mutta anniltaan pienin. Israelilainen aineisto samoin kun brittiläinen oli hyvinkin rikasta. Suomalaisessa aineistossani se, mitä ei siellä ollut tuli yhtä tärkeäksi ellei jopa tärkeämmäksi kuin se mitä oli.

Analyysissani nousi esille neljä erilaista asiantuntijuuden kategorialla, joiden kautta pyrin määrittelemään mitä katastrofisosiaalityö on. Sosiaalityön tehtävät katastrofitilanteissa olivat moninaiset ja jokaisessa maassa, erityisesti Israelissa ja Isossa-Britanniassa hyvin samankaltaiset. Katastrofisosiaalityö sosiaalityön tehtävien kautta tarkasteltuna pitää sisällään psykososiaalisen tuen antamista uhreille ja heidän omaisilleen, evakointeihin osallistumista ja niiden järjestämistä, uhrien ja heidän omaisten taloudellisen tilanteen selvittämistä, ruoka- ja vaatehuollosta huolehtimista ja uhrintunnistusprosessiin osallistumista. Israelilaisessa ja brittiläisessä aineistossa kaikki nämä tehtävät tulivat esille, mutta suomalaisessa aineistossa kaikkia tehtäviä ei näkynyt. Psykososiaalisen tuen järjestämisestä koskeva ohje mainitsi sosiaalitoimen työntekijöiden osallistumisen uhrintunnistusprosessiin, mutta varsinaisia katastrofeja käsittelevissä raporteissa ei tällaisia työtehtäviä mainittu. Suomalainen aineisto erosi muista myös siinä, että puhe oli enemmän sosiaalihuollosta kuin varsinaisesta sosiaalityöstä. Brittiläinen ja israelilainen aineisto tuo tehtävät esille nimenomaan sosiaalityön tehtävinä.

Sosiaalityön rooli moniammatillisessa yhteistyössä näkyi aineistossani moninaisena. Sosiaalityöntekijät olivat osa katastrofityötä tekevää moniammatillista työryhmää, mutta heillä oli myös omia, sosiaalityölle tyypillisiä tehtäviä. Tämä tuli esille erityisesti israelilaisessa ja brittiläisessä aineistossa. Suomalaisessa aineistossa sosiaalityö oli moniammatillisessa yhteistyössä lähinnä apuammattin roolissa, erityisesti akuutissa tilanteessa. Katastrofien jälkihoidossa sosiaalityön rooli tuli esille tasavertaisena muiden ammattiryhmien kanssa. Sekä brittiläisessä että israelilaisessa aineistossa tuli esille sosiaalityön tärkeä rooli muiden auttajien tukemisessa ja psykososiaalisen tuen antamisessa heille. Sosiaalityöntekijät olivat Israelissa ne, jotka ensimmäisenä

kiinnittivät huomiota moniammatillisen yhteistyön hankaluuteen ja siihen, että asialle voisi tehdä jotain.

Sosiaalityöntekijän suhde asiakkaaseen oli aineistossani kirjava eikä aina ilman ristiriitoja. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde oli usein hyvin merkityksellinen niin työntekijälle kuin asiakkaallekin johtuen tilanteen erikoisuudesta. Suhde saattoi alkaa hyvin pian katastrofin iskettyä ja jatkua pitkään itse tapahtuman jälkeen. Sosiaalityöntekijöiltä vaadittiin myös erityistä sensitiivisyyttä asiakkaiden tarpeita kohtaan ja välillä heidän täytyi toimia myös asiakkaiden asianajajina ja heikompien, kuten lasten, vanhusten ja vammaisten avuntarpeen arvioijina. Sosiaalityöntekijöiden täytyi myös varmistaa, että heikoimmat saivat heille kuuluvan avun.

Sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden suhde ei aina kuitenkaan ollut ongelmaton. Tämä näkyi erityisesti brittiläisessä aineistossa, jossa osa katastrofin uhriksi joutuneista ihmisistä suhtautui hyvin epäluuloisesti sosiaalityöntekijöihin ja siihen, mitä heidän katsottiin edustavan. Sosiaalityöntekijöiden apua tarvitsevat nähtiin jollain tavalla epäonnistuneina ja syrjäytyneinä. Erityisen voimakkaana näkyi lastensuojelun huono maine ja sosiaalityöntekijöiden yhdistäminen juuri lastensuojelutyöhön. Aineistosta nousi myös näkemys sosiaalityöntekijöistä jonakin omana kummallisena rotunaan, jolla ei ole mitään ymmärrystä tavallisten ihmisten elämästä. Vaikka suomalaisessa aineistossani vastaavaa ei tullut esille, on Suomessa tilanne varmaankin jossain määrin sama. Britanniassa oli juuri ennen tutkimusta, jossa nämä asenteet sosiaalityöntekijöitä kohtaan tulivat ilmi, tapahtunut lastensuojelun asiakkuudessa olleen lapsen kuolema. Tämä kuolemantapaus nähtiin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden syynä. Suomessa tämän hetkinen tilanne on ”Erikan” tapauksen jälkeen hyvin samankaltainen. Suomalaisessa yhteiskunnassa on myös kuten brittiläisessäkin ennakkoluuloja niin sosiaalityöntekijöitä, sosiaalityötä kuin sosiaalityön asiakkaita kohtaan.

Aineistossani asiantuntijuus ei niinkään muodostunut peruskoulutuksen kautta vaan katastrofityön ja katastrofisosiaalityön asiantuntijuus syntyi parhaiten juuri tähän suunnatusta koulutuksesta. Koulutuksen tarve ja myös sen puute tuli aineistossani esille.

Israelilaisessa ja brittiläisessä aineistossa tuli voimakkaasti esille tarve koulutukseen. Suomalaisessa aineistossa koulutus ei juurikaan tullut näkyviin, muuten kuin säännöllisten suuronnettomuusharjoitusten suosittamisena. Työntekijöiden valmiuden työskennellä katastrofitilanteissa katsottiin parantuvat harjoitusten myötä. Suomalaisessa aineistossa tämä ei mitenkään näkynyt sosiaalityön osalta erityisesti vaan suositus oli yleinen, kaikkia asiantuntijaryhmiä koskeva.

Sosiaalityöntekijöiden arvostus näkyi hyvin erilaisena riippuen minkä maalaisesta aineistosta oli kysymys. Israelilaisessa aineistossa nousi esille suuri arvostus sosiaalityöntekijöiden tekemään työtä kohtaan samoin kuin sosiaalityön ja sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuteen katastrofisosiaalityössä. Brittiläisessä aineistossa sosiaalityöntekijöiden arvostus näkyi myös, mutta siellä oli havaittavissa myös sosiaalityöhön liittyviä stereotypioita ja ennakkoluuloja sosiaalityöntekijöitä kohtaan. Suomalaisessa aineistossa ei tullut näkyviin erityisesti sosiaalityön arvostukseen liittyvää kirjoitusta, mutta sosiaalityön hyvin pieni rooli aineistossa antaa mahdollisuuden tulkita suomalaisen sosiaalityön arvostus katastrofityössä kovin olemattomaksi. Se, pitääkö tämä todella paikkansa voisi olla yksi työstäni esille nouseva jatkotutkimusehdotus.

Kaikkien kolmen maan sosiaalipalvelut ovat kunnallisia ja siten myös katastrofitilanteissa työskentelevät sosiaalityöntekijät ovat pääasiassa kunnan palkkaamia. Sekä Israelissa että Isossa-Britanniassa katastrofitilanteita varten muodostetut valmiusryhmät olivat kunnallisesti organisoituja. Suomessa valmius perustuu myös kuntatasolla tehtyihin suunnitelmiin ja katastrofitilanteen sosiaalityöstä vastaa sen kunnan sosiaalitoimi, jonka alueella suuronnettomuus on tapahtunut. Suomessa on tällä hetkellä säädetty lailla kunnille velvollisuus sosiaalipäivystyksen järjestämiseen. Kunnat toteuttavat tätä velvoitetta hyvin eri tavoin, joten palveluiden tosiasiallisessa saatavuudessa on suuria eroja. Suomessa voitaisiin soveltuvien osin ottaa mallia niin Israelista kuin Isosta-Britanniastakin. Valmiusryhmien rakentaminen sosiaalipäivystysten ympärille olisi vaihtoehtona hyvä ottaa huomioon. Useat kunnat järjestävät jo nyt sosiaalipäivystyksen yhteistyönä ja nyt tulevan uuden kuntarakenteen

lain ja sosiaali- ja terveystoimen uudistamisen myötä myös suuronnettomuus- ja katastrofivalmius on otettava uuteen tarkasteluun. Terveyskeskusten yhteydessä on useissa kunnissa toimivia kriisiryhmä, mutta he eivät vastaa sosiaalityön osaamisen tuomisesta katastrofitilanteisiin.

Suomalaisessa sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa on tällä hetkellä hyvin vähän tai ei ollenkaan opintoja, jotka tukisivat valmistuneiden opiskelijoiden selviytymistä työstä katastrofi- ja suuronnettomuustilanteissa. Jokainen opiskelija tekee toki kaksi harjoittelua, joista toinen on noin kolmen kuukauden mittainen. Kriisityön opinnot olisivat hyödyllisiä jokaiselle sosiaalityöntekijälle vaikka hän ei koskaan tulisikaan työskentelemään katastrofitilanteissa ja tilannejohtamisen opinnoista olisi katastrofityön lisäksi suurta hyötyä arkisessa sosiaalityössä. Sekä israelilaisessa että brittiläisessä aineistossa tuli esille se, että valmiudet katastrofityöhön ovat sosiaalityöntekijöillä olemassa ja nämä valmiuden tulevat käytännön työn kautta. Sosiaalityöntekijöille järjestetään myös niin Israelissa kuin Isossa-Britanniassa katastrofityön koulutusta. Aineistossani tämä koulutus näyttäytyi työnantajan järjestämänä koulutuksena eikä niinkään välttämättä sosiaalityön peruskoulutukseen liittyvänä.

Peruskoulutuksen lisäksi tarvitaan erityistä koulutusta nimenomaan katastrofityöhön sekä harjoituksia niin oman työryhmän kuin muidenkin tilanteessa mukana olevien ammattilaisten kesken. Ilman näitä harjoituksia ei olemassa oleva asiantuntijuus realisoidu ja muutu käytännön tekemiseksi.

Sosiaalityöntekijöiden ammattitaidon tunnistaminen katastrofityössä Suomessa on paljolti sosiaalityöntekijöiden itsensä harteilla. Suomalainen katastrofityön kulttuuri erityisesti psykososiaalisen tuen järjestämisessä nojaa terveydenhuollon henkilöstöön ja psykologeihin. Sosiaalityö vaikuttaa lähinnä apuammattilta. Jotta sosiaalityön ammatillista osaamista ja arvostusta voisi lisätä tarvitaan siihen koulutuksen lisäksi sosiaalityön tutkimusta. Suomalaisia sosiaalityöntekijöitä on osallistunut auttamistyöhön niin Kaakkois-Aasian tsunamin kuin Jokelan ja Kauhajoen

koulusurmien yhteydessä. Näiden sosiaalityöntekijöiden kokemukset ja näkemykset työstään ja osaamisestaan antaisivat arvokasta tietoa sosiaalityön osaamisesta katastrofi- ja suuronnettomuustilanteissa. Heidän kokemuksensa perusteella olisi myös mahdollista pohtia sosiaalityön koulutusta ja sen antamia valmiuksia toimia katastrofitilanteissa. Mahdollisuus katastrofisosiaalityön erikoitumisopintoihin Suomessa olisi syytä selvittää.

Sen lisäksi, että tutkimuksen kautta selvitetään sosiaalityöntekijöiden omia ajatuksia ja kokemuksia katastrofitilanteissa työskentelystä olisi syytä myös tutkia näihin tilanteisiin liittyvää moniammatillista yhteistyötä ja sosiaalityön paikkaa siinä. Sosiaalityö saattaisi näyttäytyä hyvin erilaisena eri ammattiryhmien silmien ja sosiaalityöntekijöiden osaamisesta olisi varmaan tarjolla yhden jos toisenkinlaisia näkemyksiä. Jotta sosiaalityö voitaisiin nähdä tasaveroisena ammattina muiden katastrofityötä tekevien kanssa, täytyy myös muilla ammattiryhmillä olla tietoa siitä, mitä sosiaalityöllä katastrofitilanteissa tarkoitetaan ja mihin sosiaalityöntekijät pystyvät.

Mielestäni katastrofisosiaalityö ammentaa samasta perinteestä ja osaamisesta kuin muukin sosiaalityö, mutta olosuhteet joissa työtä tehdään poikkeavat tavallisesta. Sosiaalityöntekijöiden osaamisessa on jo tällä hetkellä paljon asioista, joita on mahdollisuus soveltaa katastrofitilanteissa työskentelyyn. Tämä täytyy vain tuoda myös suomalaisten sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön opiskelijoiden tietoon. Tutkimukseni yhteiskunnat poikkesivat toisistaan, mutta se ei estä tarkastelemasta mahdollisuutta tutkimukseni tulosten siirtämiseen kontekstista toiseen.

Niin sosiaalityön kuin katastrofisosiaalityökin rakentuvat vuorovaikutuksessa ja sekä katastrofin laadulla että yhteiskunnallisella kontekstilla on merkitystä sille, millaiseksi katastrofisosiaalityö kulloinkin määrittyy. Uhrien määrä ja laatu samoin kuin katastrofin laajuus vaikuttavat sekä välittömään avuntarpeeseen että pidempiaikaisen avun järjestämiseen. Katastrofitutkimus erityisesti sosiaalitieteiden näkökulmasta on hyvin vilkasta Yhdysvalloissa ja Israelissa. Suomalainen tutkimus aiheesta taas on hyvin vähäistä. Toivon, että voin omalla tutkimuksellani tuoda sosiaalityötä katastrofi- ja

suonnettomuustilanteiden uhrien auttamista käsittelevään keskusteluun mukaan. Yhtenä syynä sosiaalityön puuttumiseen keskustelusta pidän sosiaalityöntekijöiden omaa tietämättömyyttä katastrofisosiaalityöstä ja sen mahdollisuuksista. Tutkimukseni tuo esille hyvin pienen osan katastrofisosiaalityöstä ja toivon, että se herättää kiinnostusta aiheen laajempaan tutkimiseen myös Suomessa ja aktivoisi sosiaalityön tutkijoiden lisäksi myös muiden sosiaalitieteiden tutkijoita.

LÄHTEET

Aasian luonnonkatastrofi 26.12.2004 (2005) Tutkintaselostus A 2/2004. Onnettomuustutkintakeskus.

Abbot, Douglas A. (2010) Support Services for Victims of Political Violence and Their Families: A Comparison Between Israelis and Palestines. *Journal of Family Social Work* 13, 74-85.

Alasuutari, Pertti (1994) Laadullinen tutkimus. 2. painos. Tampere. Vastapaino.

Alasuutari, Pertti (2007) Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus. Helsinki. Gaudeamus.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994, alkup. 1966) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. 3. painos. Suom. Vesa Raiskiala. Helsinki. Gaudeamus.

Boehm, Amnon (2010) The functions of social service workers at a time of war against a civilian population. *Disasters* 34 (1), 261-286.

Boin, Arjen & Hart, Paul 't (2007) The Crises Approach. Teoksessa Havidan Rodrigues, Enrico L. Quarantelli & Russell R. Dynes (toim.) *Handbook of Disaster Research*. New York. Springer Science + Business Media, 42-54.

Burr, Vivien (1995) *An Introduction to Social Constructionism*. London. Routledge.

Cohen, Nissin; Shlomo, Mizrahi & Yuval, Fany (2011) Public attitudes towards the welfare state and public policy: the Israeli experience. *Israeli affairs* 17 (4), 621-643.

Cutter, Susan L. & Emrich, Christopher T. (2006) Mortal Hazard, Social Catastrophe : The Changing Face of Vulnerability along the Hurricane Coasts. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 604, 102-112.

Doron, Israel; Rosner, Yitzchak & Karpel, Mitrik (2008) Law, social work and professionalism: Israeli social workers' attitudes towards the 1996 Social Workers Act. *Journal of Social Welfare and Family Law* 30 (1), 3-16.

Enarson, Elaine; Fothergill, Alice & Peek, Lori (2007) Gender and Disaster: Foundations and Directions. Teoksessa Havidan Rodrigues, Enrico L. Quarantelli & Russell R. Dynes (toim.) *Handbook of Disaster Research*. New York. Springer Science + Business Media, 130-146.

Fraidlin, Nelly & Rabin, Barbara (2006) Social Workers Confront Terrorist Victims: The Interventions and Difficulties. *Social Work in Health Care* 43 (2-3), 115-130.

Fook, Jan (2001) Identifying Expert Social Work: Qualitative Practitioner Research. Teoksessa Ian Shaw & Nick Gould *Qualitative Research in Social Work*. London, Thousand Oaks, New Delhi. Sage Publications, 116-131.

Gergen, Kenneth (2009) *An Invitation to Social Constructionism*. Second Edition. London. Sage Publications.

Gibson, Marion (2006) *Order from Chaos. Responding to traumatic events*. Bristol. The Policy Press.

Gibson, Marion & Iwaniec, Dorota (2003) An Empirical Study into the Psychosocial Reactions of Staff Working as Helpers to those Affected in the Aftermath of two Traumatic Incidents. *British Journal of Social Work* 33 (7), 851-870.

Gladstone, David (1995) Introducing the personal social services. Teoksessa David Gladstone (toim.) *British Social Welfare. Past, present and future*. London. UCL Press. 161-169.

Guttman, Edna; Eisikowski Zvi & Maluccio, Anthony (1988) Enriching social work supervision from the competence perspective. *Journal of social work education*, Fall 1988 (3), 278-288.

Hakala, Salli (2009) *Koulusurmat verkostoyhteiskunnassa. Analyysi Jokelan ja Kauhajoen kriisien viestinnästä*. Viestinnän tutkimuskeskus CRC. Helsingin yliopisto, viestinnänlaitos.

Harvey, David (2005) *Uusliberalismin lyhyt historia*. Suom. Kaisa Koskinen. Tampere. Vastapaino.

Izhaky, Haya & Dekel, Rachel (2005) Helping Victims of Terrorism: What Makes Social Work Effective? *Social Work* 50 (4), 335-343.

Itzhaky, Haya & York, Alan S (2005) The Role of Social Worker in the Face of Terrorism: Israeli Community-Based Experience. *Social Work* 50 (2), 141-149.

Jaakkola, Jouko (1994) *Vaivaisten holhouksesta köyhöinhoitoon*. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Urponen, Kyösti (toim.) *Armeliaisuus*,

yhteisöapua, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki. Sosiaaliturvan keskusliitto.

Jaakkola, Jouko; Pulma, Panu; Satka, Mirja & Urponen, Kyösti (toim.) (1994) Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki. Sosiaaliturvan keskusliitto.

Jokelan koulusurmat 7.11.2007 (2009) Tutkintalautakunnan raportti. Oikeusministeriö. Julkaisu 2009:2.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere. Vastapaino.

Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008 (2010) Tutkintalautakunnan raportti. Oikeusministeriö. Julkaisu 11/2010.

Karvinen, Synnöve (1996) Sosiaalityön ammatillisuus modernista professionaalisuudesta reflektiiviseen asiantuntijuuteen. Kuopio. Kuopion yliopisto.

Karvinen, Synnöve (1996) Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Synnöve Karvinen Sosiaalityön ammatillisuus modernista professionaalisuudesta reflektiiviseen asiantuntijuuteen. Kuopio. Kuopion yliopisto.

Kiilakoski, Tomi & Oksanen, Atte (2011). Soundtrack of the school shootings: Cultural script, music and male rage. *Young*, 19 (3), 247-269.

Malkki, Leena & Paastela, Jukka (2007) Terrorismin monet kasvot. Helsinki. WSOY oppimateriaalit.

Minkkinen, Tuula (1999) M/s Estonian haveri. Pelastustyöntekijöiden kokemukset ja psykologisen intervention merkitys. Tampere. Tampereen yliopisto.

Newburn, Tim (1993) Disaster and After. Social Work in the Aftermath of Disaster. London. Jessica Kingsley Publishers.

Nurmi, Johanna, Räsänen, Pekka, & Oksanen, Atte (2012). The norm of solidarity: Experiencing negative aspects of community life after a school shooting tragedy. *Journal of Social Work*, 12 (3), 300–319

Oksanen, Atte; Räsänen, Pekka; Nurmi, Johanna & Lindström, Kauri (2010). "This can't happen here!" Community reactions to school shootings in Finland. *Research on Finnish Society*, 3, 19–27.

Palosaari, Eija (1999) Coping merikatastrofin yhteydessä suomalaisten laivatyöntekijöiden kertomana. Tampere. Tampereen yliopisto.

Parton, Nigel & O'Byrne, Patrick (2000) *Constructive Social Work. Towards a New Practice*. New York. Palgrave.

Payne, Malcolm (2005) *Modern Social Work Theory*. 3rd edition. New York. Palgrave MacMillan.

Payne, Malcolm & Askeland, Gurid Ada (2008) *Globalization and International Social Work: Postmodern Change and Challenge*. Abingdon. Ashgate Publishing Group.

Payne, Malcolm & Shardlow, Steven (2001) *Social Work in the British Isles*. Philadelphia. Jessica Kingsley Publishers.

Pelling, Mark (2003) *The Vulnerability of Cities, Natural Disaster and Social Resilience*. London. Earthscan Publication Ltd.

Perrin, Pierre (1996) *War and Public Health. Handbook on War and Public Health*. Geneva. International Committee of the Red Cross.

Perry, Ronald W. (2007) What Is a Disaster. Teoksessa Havidan Rodrigues, Enrico L. Quarantelli & Russell R. Dynes (toim.) *Handbook of Disaster Research*. New York. Springer Science + Business Media, 1-15.

Psykososiaalinen tuki ja palvelut suuronnettomuudessa (2006) Asiantuntijaryhmän muistio. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisu 2006:81.

Quarantelli, E.L., Lagadec, Patrick & Boin, Arjen (2007) A Heuristic Approach to Future Disasters and Crises: New, Old, and In-Between Types. Teoksessa Havidan Rodrigues, Enrico L. Quarantelli & Russell R. Dynes (toim.) *Handbook of Disaster Research*. New York. Springer Science + Business Media.

Raunio, Kyösti (2004) *Olellainen sosiaalityössä*. Helsinki. Gaudeamus.

Rodrigues, Havidan; Quarantelli, Enrico L. & Dynes Russell R. (toim.) (2007) *Handbook of Disaster Research*. New York. Springer Science + Business Media.

- Ron, Pnina & Shamaï, Michael (2011) Assessing the Impact of Ongoing National Terror: Social Workers in Israel. *Social Work Research* 31 (1), 36-45.
- Saari, Salli (2000) *Kuin salama kirkkaalta taivaalta*. Helsinki. Otava.
- Satka, Mirja (1994) Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen (toim.) *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Helsinki. Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Shahar, Ilana Ben (1993) Disaster Preparation and the Functioning of a Hospital Social Work Department During the Gulf War. *Social Work in Health Care*, 18 (3-4), 147-156.
- Shamaï, Michael (2003) Using Social Constructionist Thinking in Training Social Workers Living and Working under Threat of Political Violence. *Social Work* 48 (4), 545-555.
- Shamaï, Michael (2005) Personal Experience in Professional Narratives: The Role of Helpers' Families in Their Work With Terror Victims. *Family Process* 44 (2), 203-215.
- Smith, Martin; Lees, David & Clymo, Kay (2003) The rediness is all. Planning and training for post-disaster support work. *Social Work Education* 22 (5), 518-528.
- Somer, Eli; Buchbinder, Eli; Peled-Avram, Maya & Ben-Yizhach. Yael (2004) The Stress and Coping of Israeli Emergency Room Social Workers Following Terrorist Attacks. *Qualitative Health Research* 14, 1077-1093.
- Sosiaalitoimen valmiussuunnitteluopas (2008) Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:12.
- Sweifach, Jay; Heft La Ponte, Heidi & Linzer, Norman (2010) Social work responses to terrorism: Balancing ethics and responsibility. *International Social Work*. 53 (6), 822-835.
- Toikko, Timo (2005) *Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan*. Tampere. Vastapaino.
- Waugh, Willam L. Jr, (2007) Terrorism and Disaster. Teoksessa Havidan Rodrigues, Enrico L. Quarantelli & Russell R. Dynes (toim.) *Handbook of Disaster Research*. New York. Springer Science + Business Media, 388-404.

Yanay, Uri & Benjamin, Sharon (2005) The role of social workers in disaster. The Jerusalem Experience. *International Social Work* 48 (3), 263-276.

Yanay, Uri; Benjamin, Sharon & Gimmon Yamin, Hanna (2011) Networking emergency teams in Jerusalem. *Disasters* 35 (1) 183-199.

LIITEET

Liite 1: Tutkimusaineisto

Aasian luonnonkatastrofi 26.12.2004 (2005) Tutkintaselostus A 2/2004. Onnettomuustutkintakeskus.

Abbot, Douglas A. (2010) Support Services for Victims of Political Violence and Their Families: A Comparison Between Israelis and Palestines. *Journal of Family Social Work* 13, 74-85.

Boehm, Amnon (2010) The functions of social service workers at a time of war against a civilian population. *Disasters* 34 (1), 261-286.

Fraidlin, Nelly & Rabin, Barbara (2006) Social Workers Confront Terrorist Victims: The Interventions and Difficulties. *Social Work in Health Care* 43 (2-3), 115-130.

Gibson, Marion (2006) *Order from Chaos. Responding to traumatic events.* Bristol. The Policy Press.

Gibson, Marion & Iwaniec, Dorota (2003) An Empirical Study into the Psychosocial Reactions of Staff Working as Helpers to those Affected in the Aftermath of two Traumatic Incidents. *British Journal of Social Work* 33 (7), 851-870.

Izhaky, Haya & Dekel, Rachel (2005) Helping Victims of Terrorism: What Makes Social Work Effective? *Social Work* 50 (4), 335-343.

Itzhaky, Haya & York, Alan S (2005) The Role of Social Worker in the Face of Terrorism: Israeli Community-Based Experience. *Social Work* 50 (2), 141-149.

Jokelan koulusurmat 7.11.2007 (2009) Tutkintalautakunnan raportti. Oikeusministeriö. Julkaisu 2009:2.

Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008 (2010) Tutkintalautakunnan raportti. Oikeusministeriö. Julkaisu 11/2010.

Newburn, Tim (1993) *Disaster and After. Social Work in the Aftermath of Disaster.* London. Jessica Kingsley Publishers.

Psykososiaalinen tuki ja palvelut suuronnettomuudessa (2006) Asiantuntijaryhmän muistio. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisu 2006:81.

- Ron, Pnina & Shamaï, Michael (2011) Assessing the Impact of Ongoing National Terror: Social Workers in Israel. *Social Work Research* 31 (1), 36-45.
- Shahar, Ilana Ben (1993) Disaster Preparation and the Functioning of a Hospital Social Work Department During the Gulf War. *Social Work in Health Care*, 18 (3-4), 147-156.
- Shamaï, Michael (2003) Using Social Constructionist Thinking in Training Social Workers Living and Working under Threat of Political Violence. *Social Work* 48 (4), 545-555.
- Shamaï, Michael (2005) Personal Experience in Professional Narratives: The Role of Helpers' Families in Their Work With Terror Victims. *Family Process* 44 (2), 203-215.
- Smith, Martin; Lees, David & Clymo, Kay (2003) The readiness is all. Planning and training for post-disaster support work. *Social Work Education* 22 (5), 518-528.
- Somer, Eli; Buchbinder, Eli; Peled-Avram, Maya & Ben-Yizhach. Yael (2004) The Stress and Coping of Israeli Emergency Room Social Workers Following Terrorist Attacks. *Qualitative Health Research* 14, 1077-1093.
- Sosiaalitoimen valmiussuunnitteluopas (2008) Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:12.
- Sweifach, Jay; Heft La Ponte, Heidi & Linzer, Norman (2010) Social work responses to terrorism: Balancing ethics and responsibility. *International Social Work*. 53 (6), 822-835.
- Yanay, Uri & Benjamin, Sharon (2005) The role of social workers in disaster. The Jerusalem Experience. *International Social Work* 48 (3), 263-276.
- Yanay, Uri; Benjamin, Sharon & Gimmon Yamin, Hanna (2011) Networking emergency teams in Jerusalem. *Disasters* 35 (1) 183-199.